LATVIJAS BANKA
EIROSISTĒMA

MAKROEKONOMISKO NORIŠU PĀRSKATS 2021

MARTS

LATVIJAS BANKA
EIROSISTĒMA

ISSN 1691–5933

MAKROEKONOMISKO NORIŠU PĀRSKATS
2021. gada marts

MAKROEKONOMISKO NORIŠU PĀRSKATS
2021. gada marts, Nr. 32

© Latvijas Banka, 2021

Pārpublicējot obligāta avota norāde.

Latvijas Banka
K. Valdemāra iela 2A, Rīga, LV-1050
Tālrunis: 67022300 info@bank.lv
http://www.bank.lv; https://www.makroekonomika.lv

Saturs

Saīsinājumi 3

Ievads 4

1. Ārējais pieprasījums 5

2. Finanšu nosacījumi 8

2.1. ECB un citu vadošo centrālo banku lēmumi 8

2.2. Norises pasaules finanšu tirgos 10

2.3. Latvijas tautsaimniecības finansēšanas nosacījumi 12

3. Nozaru attīstība 18

3.1. Apstrādes rūpniecība 18

3.2. Būvniecība un nekustamā īpašuma nozare 19

3.3. Tirdzniecība 20

3.4. Transports 20

4. IKP analīze no pieprasījuma puses 22

4.1. Iekšzemes pieprasījums 22

4.2. Valdības patēriņš 23

4.3. Tirdzniecības bilance 24

5. Darba tirgus, izmaksas un cenas 26

6. Secinājumi un prognozes 30

7. Scenāriju analīze 32

7.1. Valsts finansiālais atbalsts Covid-19 pandēmijas otrā viļņa laikā, un tā ietekme uz tautsaimniecību 32

7.2. Palīdzība mājsaimniecībām ar bērniem krīzes apstākļos 34

Papildinformācija 37

Statistiskā informācija S1

Saīsinājumi

AS – akciju sabiedrība
ASV – Amerikas Savienotās Valstis
CSP – Centrālā statistikas pārvalde
DSGE modelis – dinamiskais stohastiskais vispārējā līdzsvara modelis *(Dynamic Stochastic General Equilibrium Model)*
ECB – Eiropas Centrālā banka
EK – Eiropas Komisija
EONIA – eiro uz nakti izsniegto kredītu vidējais indekss *(euro overnight index average)*
ES – Eiropas Savienība
EURIBOR – eiro starpbanku piedāvājuma procentu likmju indekss *(euro interbank offered rate)*
FRS – ASV Federālo rezervju sistēma
IKP – iekšzemes kopprodukts
ITRMO – ilgāka termiņa refinansēšanas mērķoperācija
MFI – monetārā finanšu iestāde
NVA – nodarbinātības valsts aģentūra
OPEC – Naftas eksportētājvalstu organizācija *(Organisation of Petroleum Exporting Countries)*
OPEC+ – OPEC dalībvalstis un Krievijas Federācija, Azerbaidžānas Republika, Bahreinas Karaliste, Bruneja Darusalama, Dienvidsudānas Republika, Kazahstānas Republika, Malaizija, Meksikas Savienotās Valstis, Omānas Sultanāts un Sudānas Republika
PĀAIP – pandēmijas ārkārtas aktīvu iegādes programma
PVN – pievienotās vērtības nodoklis
SPCI – saskaņotais patēriņa cenu indekss
SVF – Starptautiskais Valūtas fonds
VAS – valsts akciju sabiedrība

Ievads

Labvēlīgie finanšu nosacījumi, valdības atbalsts un vairāku tautsaimniecības dalībnieku spēja pielāgoties pandēmijas ierobežojumiem sekmēja to, ka 2020. gadā IKP kritums bija mazāks, nekā gaidīts. Lai gan līdz ar vakcinācijas uzsākšanu pasaules tautsaimniecības atveseļošanās gaidas ir jūtami uzlabojušās, 2021. gada sākumā joprojām ir vērojama pandēmijas negatīvā ietekme un arī Latvijā IKP gada pirmajā ceturksnī, visticamāk, ir samazinājies. Pastiprinātie patēriņa ierobežojumi un augstā nenoteiktība turpina stimulēt uzkrājumu veidošanu, uzturot pēdējos 13 gados augstāko noguldījumu pieauguma tempu. Banku riska izvērtējums un aizņēmēju piesardzība kavē kreditēšanas atjaunošanos, vienlaikus saglabājoties mērenai mājokļu kreditēšanas izaugsmei. Tomēr gadā kopumā IKP izaugsmes prognoze palielināta līdz 3.3%. Gaidāms, ka 2021. gada 2. pusgadā, pieaugot vakcinēto iedzīvotāju skaitam, ierobežojumi mazināsies un patērētājiem palielināsies iespējas izlietot krīzes laikā uzkrātos līdzekļus. Uzlabojoties uzņēmēju konfidencei, augs arī investīciju aktivitāte. Eksporta kāpums gaidāms atbilstošs ārējā pieprasījuma izaugsmei. Paredzams, ka atveseļošanās būs noturīga un turpināsies 2022. gadā ar straujāku IKP pieaugumu.

Covid-19 izplatība sarežģījusi situāciju darba tirgū, tomēr bezdarba līmeņa strauju kāpumu kavē valsts atbalsta pieejamība. Atalgojuma pieaugumu kāpina minimālās algas palielināšana, vairāku sabiedriskā sektora nozaru algu paaugstināšana, kā arī ar Covid-19 pandēmiju saistītās piemaksas.

Noslēdzoties patēriņa cenu deflācijas periodam, patēriņa cenu pieaugumu noteiks pasaules cenu kāpums izejvielām un pakalpojumu sadārdzinājums. Lai arī straujš inflācijas pieaugums nav gaidāms, 2021. gada atsevišķos mēnešos gada inflācija varētu īslaicīgi pietuvoties 3% līmenim, bet gadam kopumā Latvijas Bankas inflācijas prognoze paaugstināta līdz 1.8%. Paredzams, ka 2022. gadā inflācijas līmenis vēl nedaudz paaugstināsies.

1. Ārējais pieprasījums

Aizvadītais gads noslēdzās ar pozitīvām ziņām par vairāku izstrādāto vakcīnu efektivitāti, raisot pamatotas gaidas par pandēmijas savaldīšanu 2021. gadā. Vienlaikus vairāki atkārtotie Covid-19 uzliesmojumi dažādos pasaules reģionos, lēnais vakcinācijas temps, kā arī jaunie vīrusa paveidi rada bažas par tautsaimniecības atveseļošanās ātrumu.

SVF 2021. gada janvāra prognozēs novērtēts, ka pasaules tautsaimniecība 2020. gadā saruka par 3.5%. Labāks rezultāts, nekā SVF paredzēja 2020. gada rudenī, balstās uz straujāku atveseļošanās tempu 2020. gada 3. ceturksnī, kā arī lielāku tautsaimniecības noturību nākamajos vīrusa uzliesmojuma viļņos, kad valdības ieviesa daudz mērķtiecīgākus vīrusa izplatīšanos ierobežojošos pasākumus. Apjomīgie vadošo centrālo banku monetārās un valdību fiskālās politikas instrumenti, kurus ieviesa Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes seku mazināšanai, spēja mazināt tautsaimniecības kritumu.

SVF ieskatā turpmākais tautsaimniecības atveseļošanās temps dažādās valstīs būs atšķirīgs un balstīsies uz epidemioloģisko situāciju, vakcinēšanas ātrumu, ieviesto atbalsta pasākumu efektivitāti, kā arī tautsaimniecības strukturālajām īpašībām un ar tām saistītajiem pārrobežu transmisijas efektiem. Ņemot vērā šos faktorus, SVF prognozē, ka pasaules tautsaimniecība 2021. gadā pieaugs par 5.5% un 2022. gadā – par 4.2%. Salīdzinājumā ar 2020. gada rudens prognozi novērtējums 2021. gadam tika koriģēts un paaugstināts par 0.3 procentu punktiem, atspoguļojot redzējumu par vakcinēšanas paātrināšanos un turpmāko ekonomiskās aktivitātes nostiprināšanos, ko motivēs fiskālais atbalsts lielajās attīstītajās valstīs. Iepirkumu vadītāju kopējā noskaņojuma indekss februārī pieauga līdz 53.2 (septembrī – 52.5). Noskaņojuma uzlabojumu pārsvarā noteica augošais jauno pasūtījumu skaits, kā arī augstākas izejvielu cenas, ko ietekmēja pieprasījuma kāpums un piegāžu pārslodze. Tuvākajos mēnešos tieši epidemioloģiskās situācijas pasliktināšanās var kļūt par galveno šķērsli atveseļošanās tempa pieaugumam.

Iepriekšējā gada nogalē vairāki lejupvērstie riski neīstenojās, un risku bilance ir uzlabojusies. 2020. gada beigās ES un Apvienotā Karaliste noslēdza Tirdzniecības un sadarbības nolīgumu, t.sk. vienojoties par nulles tarifiem un nulles kvotām visām precēm, kuras atbilst attiecīgajiem izcelsmes noteikumiem. Nolīgums būtiski uzlaboja gaidas par tirdzniecību starp ES un Apvienoto Karalisti. Apvienotās Karalistes parlamenta locekļi ratificēja nolīgumu 2020. gada 30. decembrī, savukārt Eiropas Parlaments to plāno ratificēt 2021. gada pirmajā pusē. Vienlaikus 2021. gads iesākās ar to, ka ASV Kongress oficiāli apstiprināja demokrātu partijas kandidāta Dž. Baidena *(Joe Biden)* uzvaru rudenī notikušajās prezidenta vēlēšanās, un tas vieš cerības par uzlabojumiem gan ASV tirdzniecības attiecībās ar galvenajām sadarbības partnervalstīm, gan līdzdalību klimata pārmaiņu jautājumu risināšanā. Gaidas par izaugsmi 2021. gadā uzlaboja arī prezidenta Dž. Baidena ierosinātā un martā apstiprinātā tautsaimniecības stimulēšanas pakete 1.9 trilj. ASV dolāru apjomā (8.9% no IKP), kas būs trešā fiskālā injekcija ASV Covid-19 krīzes laikā.

Tautsaimniecības perspektīvas uzlabošanās atspoguļojās arī izejvielu cenu kāpumā. Naftas tirgū, kur OPEC+ turpina ierobežot kopējo grupas naftas ieguves apjomu par 7.2 milj. barelu dienā un Saūda Arābija brīvprātīgi apņēmusies līdz aprīlim samazināt savu naftas ieguves apjomu par vēl 1 milj. barelu dienā, naftas cena par barelu 2021. gada februārī atgriezās līmenī, kāds bija pirms pandēmijas, pārsniedzot 60 ASV dolāru par barelu.

Ekonomiskā situācija ASV ir jūtami uzlabojusies un liecina par spēcīgu izaugsmi nākotnē. Pēc rekordlielas izaugsmes 2020. gada 3. ceturksnī (par 7.5% salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni) ASV tautsaimniecība turpināja atveseļoties. Gada pēdējā ceturksnī tās izaugsmes temps bija par 1.1% augstāks nekā iepriekšējā ceturksnī. To galvenokārt ietekmēja investīciju un privātā patēriņa kāpums. Kopumā 2020. gadā ASV tautsaimniecība saruka par 3.5%. Darba tirgus dati norāda uz turpmāku uzlabojumu – bezdarba līmenis 2021. gada februārī samazinājās līdz 6.2%, bet darbvietu skaita pieaugums būtiski pārsniedza analītiķu

gaidas. Ņemot vērā augošās enerģijas cenas, kā arī izejvielu cenu augšupvērsto spiedienu, ASV gada inflācija februārī sasniedza 1.7%. Inflācijas kāpums ietekmējis gaidas par ātrāku monetārās politikas atbalsta mazināšanu. SVF prognozē, ka ASV tautsaimniecības atveseļošanās temps 2021. gadā būs 5.1%, bet 2022. gadā – 2.5%.

Viens no faktoriem, kas ietekmēja labāku, nekā gaidīts, izaugsmes tempu 2020. gada 3. un 4. ceturksnī, bija straujā Covid-19 izplatīšanās ierobežošana Ķīnā un tai sekojošā pasaules tirdzniecības atveseļošanās. Ķīnā gada beigās jau bija vērojama tautsaimniecības izaugsme, un 2020. gadā kopumā tās IKP pieauga par 2.3%. Lai gan iepirkumu vadītāju noskaņojuma indeksi 2021. gada februārī norāda uz lēnāku pieaugumu, tie liecina par noturīgu atveseļošanos gan pakalpojumu, gan apstrādes rūpniecības nozarē. SVF prognozē, ka Ķīnas tautsaimniecība 2021. gadā pieaugs par 8.1% un 2022. gadā – par 5.6%. Savukārt Japānas tautsaimniecībā 2020. gada 4. ceturksnī bija vērojama lielāka noturība, nekā sākotnēji gaidīts, – salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni IKP pieauga par 2.8%, savukārt gadā kopumā Japānas tautsaimniecība saruka par 4.8%. Vienlaikus, ņemot vērā augošo ar Covid-19 inficēto skaitu, kā arī valdības izsludināto otro ārkārtējo situāciju janvāra sākumā, gaidāms, ka izaugsme 2021. gada 1. ceturksnī palēninās, bet, sākot ar 2. ceturksni, sāksies atveseļošanās, ko balstīs apjomīgs valdības budžets šim gadam. Saskaņā ar SVF prognozēm Japānas IKP palielināsies 2021. gadā par 3.1% un 2022. gadā – par 2.4%.

Eiro zonas tautsaimniecība 2020. gada pēdējā ceturksnī saruka par 0.7% salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni, savukārt gadā kopumā eiro zonas IKP saruka par 6.6%, kas ir mazāks kritums, nekā ECB gaidīja 2020. gada prognozēs (–7.3%). Aizvadītā gada otrajā pusē Eiropu skāra atkārtoti Covid-19 uzliesmojuma viļņi, tomēr pirmā viļņa laikā gūtā pieredze valdībām ļāva ieviest mērķtiecīgākus ierobežojumus, kas ietekmēja ekonomisko aktivitāti pārsvarā pakalpojumu un mazumtirdzniecības nozarēs. Tādējādi mazumtirdzniecība 2020. gada pēdējā ceturksnī saruka par 1.2% salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni, bet ražošanas izlaide balstīja atveseļošanos un pieauga par 3.0%. Saskaņā ar iepirkumu vadītāju noskaņojuma indeksu šāda "K" veida attīstība turpinājās arī 2021. gada pirmajos divos mēnešos, kad apstrādes rūpniecības sektora noskaņojums nostiprinājās, bet pakalpojumu sektora noskaņojums saglabājās pesimistisks. Ņemot vērā īstenoto fiskālo atbalstu, darba tirgus bijis noturīgs pret Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes satricinājumu. Bezdarba līmenis 2021. gada janvārī bija 8.1% (tikai par 0.7 procentu punktiem augstāks nekā iepriekšējā gada atbilstošajā periodā). Ņemot vērā ārējo faktoru radīto augšupvērsto spiedienu, kā arī nodokļa par oglekļa dioksīda emisijām un pievienotās vērtības nodokļa pieaugumu Vācijā gada sākumā, inflācijas kāpums bija vērojams arī eiro zonā. Cenu līmenis, kas 2020. gada decembrī vēl bija par 0.3% zemāks nekā iepriekšējā gada atbilstošajā periodā, šā gada februārī pieauga par 0.9% salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu. Inflācijas kāpumu ietekmēja arī patēriņa paradumu pārmaiņas 2020. gadā. Saskaņā ar ECB speciālistu 2021. gada marta makroekonomiskajām iespēju aplēsēm gaidāms, ka eiro zonas IKP 2021. gadā pieauguma temps būs par 4.0% (salīdzinājumā ar eirosistēmas speciālistu 2020. gada decembra iespēju aplēsēm tas gandrīz nav mainījies– uzlabojums par 0.1 procentu punktu). Savukārt 2022. gadā saskaņā ar ECB speciālistu 2021. gada marta iespēju aplēsēm eiro zonas tautsaimniecība pieaugs par 4.1%.

1. attēls

EIRO ZONAS IKP, APSTRĀDES RŪPNIECĪBAS IZLAIDE UN MAZUMTIRDZNIECĪBAS APGROZĪJUMS
(gada pārmaiņas; %)

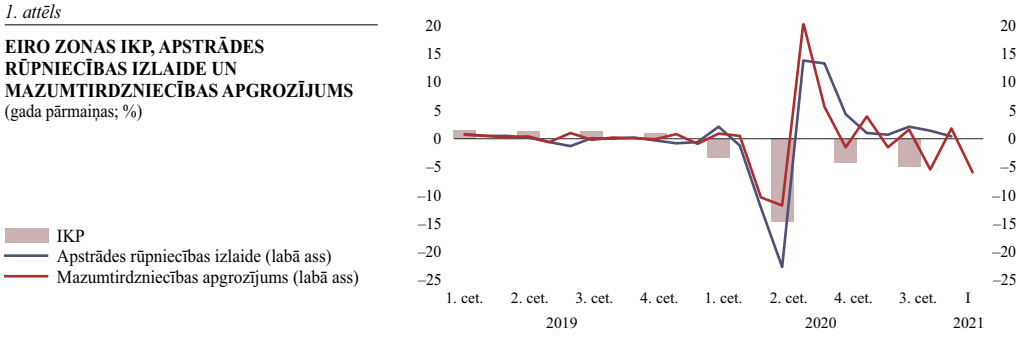

Latvijas nozīmīgāko ES tirdzniecības partnervalstu tautsaimniecības arī gada pēdējā ceturksnī un 2020. gadā kopumā turpināja attīstīties sekmīgāk nekā vidēji eiro zonā.

Baltijas valstis turpināja sekmīgu atveseļošanos arī pēc samērā noturīgā snieguma krīzes periodā. 2020. gadā Lietuvas un Igaunijas tautsaimniecības bija sekmīgāko vidū ES, sarūkot attiecīgi tikai par 0.8% un 2.9%. Abas lielākās Latvijas ārējās tirdzniecības partnervalstis bija starp retajām ES valstīm, kuras 2020. gadā spēja palielināt preču eksportu. Arī turpmāk gaidāma dinamiska kaimiņvalstu attīstība, lai gan pieauguma tempi 2021. gadā paredzami nedaudz zem eiro zonas vidējā. Arī Vācija bija viena no valstīm, kuras spēja panākt pieaugumu 4. ceturksnī, neraugoties uz automobiļu ražošanas nozares strukturālajām problēmām un tās piegāžu traucējumiem, un saskaņā ar provizoriskiem datiem gada kopējais tautsaimniecības kritums bija nedaudz mazāks nekā vidēji eiro zonā. Spēcīgais fiskālais stimuls un mazāka ierobežojumu stingrība un ilgums salīdzinājumā ar citām lielākajām valstīm ļāva mazināt nodarbinātības krišanos un atjaunoties preču patēriņam, turklāt spēcīgāks ārējais patēriņš sekmēja rūpniecības atgūšanos gada nogalē. Tomēr janvārī Vācijas rūpniecības atgūšanās aizkavējās, ražošanai (ietverot būvniecību) sarūkot par 2.5%, un tas mazināja izredzes gadu uzsākt ar tautsaimniecības pieaugumu. Saskaņā ar EK prognozēm Vācija kā pirmā no lielajām ES valstīm sasniegs IKP līmeni, kāds bija pirms krīzes.

2. attēls

EKONOMISKĀ NOSKAŅOJUMA RĀDĪTĀJI
(ilgtermiņa vidējais = 100)

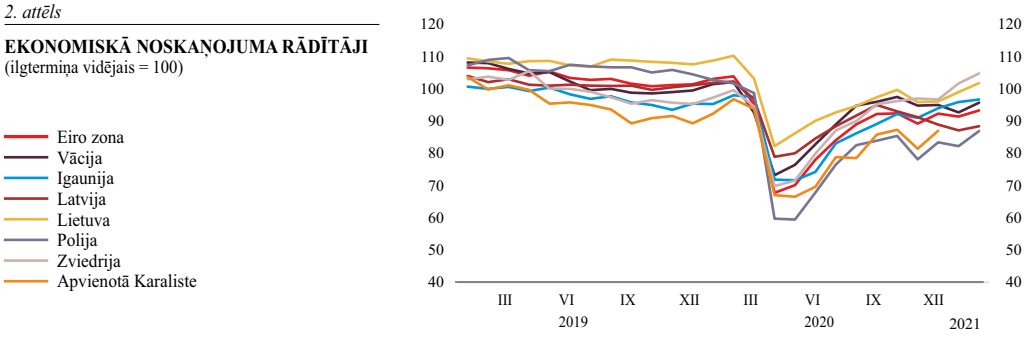

Zviedrijas tautsaimniecība 2020. gadā saruka mazāk nekā vairākums ES valstu tautsaimniecību, jo 2. ceturksnī bija vērojams mazāks kritums un 4. ceturksnī – labāka attīstība. Zviedrijā gadu mijā un 2021. gada sākumā bija viens no augstākajiem inficēšanās ar Covid-19 pieaugumiem pasaulē, tāpēc tika pastiprināti ierobežojumi, kas joprojām un visā pandēmijas laikā vērtējami kā vieni no maigākajiem uz globālā fona. Tikmēr ekonomiskais noskaņojums gada sākumā Zviedrijā turpināja uzlaboties un kļuva pozitīvs spēcīgas rūpniecības konfidences dēļ; arī pārējās tautsaimniecības nozares norādīja uz labas attīstības gaidām. EK Zviedrijā paredz 2.7% izaugsmi 2021. gadā un 4.0% izaugsmi 2022. gadā.

Daudz sliktāk lielās pakalpojumu un automobiļu ražošanas nozares dēļ klājās Apvienotajai Karalistei, kuras tautsaimniecība 2020. gadā saruka par 10%, un būs nepieciešama ilgāka atkopšanās, lai sasniegtu līmeni, kāds bija pirms krīzes. Ar jaunā Apvienotās Karalistes un ES tirdzniecības regulējuma ieviešanu saistītu kavējumu dēļ Apvienotās Karalistes eksports janvārī piedzīvoja rekordlielu kritumu. Tas lika pieņemt lēmumu atlikt jaunās kārtības piemērošanu importam par pusgadu līdz 2022. gadam, mazinot šķēršļus un uzlabojot arī Latvijas eksporta perspektīvas uz šo valsti.

Saskaņā ar provizoriskiem datiem 2020. gadā Krievijas IKP samazinājās par 3.1%. Tas vērtējams kā labs rezultāts, ņemot vērā to, ka Krievijas tautsaimniecība papildus vīrusa ierobežojumu tiešajai ietekmei cieta arī no straujā naftas cenu krituma. Tāpēc straujš eksporta vērtības kritums būtiski samazināja pozitīvo Krievijas tirdzniecības bilanci, bet privātais patēriņš saruka vairāk nekā par 8%. Vienīgi valsts tēriņu kāpums mazināja tautsaimniecības kritumu, ko gan līdz ar 2021. gadā atsākušos naftas cenu kāpumu plānots pakāpeniski mazināt. Pieņemot, ka Covid-19 vakcīnas būs plaši pieejamas un ārējā vide uzlabosies, SVF 2021. gada sākumā tapušās prognozes paredz Krievijai 3.0% izaugsmi 2021. gadā un 3.9% – 2022. gadā.

2. Finanšu nosacījumi

Gada nogalē īstenojoties pandēmijas otrā viļņa riskiem, ECB un Anglijas Banka lēma pastiprināt stimulējošu monetāro politiku, savukārt FRS un Japānas Banka lēma saglabāt jau esošo ļoti atbalstošo monetāro politiku. Neraugoties uz Covid-19 atkārtoto straujo izplatību un ar to saistīto ierobežojumu ietekmi uz tautsaimniecību, finanšu tirgos noskaņojums saglabājas optimistisks. Pozitīvo noskaņu lielā mērā veicina atbalstoša monetārā un fiskālā politika, kas līdz ar veiksmīgu vakcīnu izstrādi un iedzīvotāju vakcinācijas uzsākšanu ļauj gaidīt, ka atgriešanās ierastā dzīves režīmā notiks pārredzamā nākotnē.

2.1. ECB un citu vadošo centrālo banku lēmumi

ECB Padome, izvērtējot tautsaimniecības perspektīvas, lēma pastiprināt atbalstošu monetāro politiku, palielinot gan pandēmijas ārkārtas aktīvu iegādes programmas (PĀAIP) apjomu par 500 mljrd. eiro, gan pagarinot iegāžu periodu vēl par deviņiem mēnešiem. PĀAIP kopējais apjoms var sasniegt 1850 mljrd. eiro, un iegādes turpināsies līdz pat 2022. gada marta beigām. Ar šo lēmumu ECB nostiprināja tirgus dalībnieku pārliecību par spēcīgu monetārās politikas atbalstu tirgus fragmentācijas un monetārās politikas transmisijas traucējumu mazināšanai. Vienlaikus ECB norāda, ka vērtspapīru iegādes PĀAIP ietvaros tiks kalibrētas tā, lai saglabātu labvēlīgus finansēšanas nosacījumus, kas paredz, ka kopējais PĀAIP apjoms var tikt mainīts gan palielinājuma, gan samazinājuma virzienā, ja tautsaimniecības un finanšu nosacījumi to prasītu darīt. Tā kā gadu mijā iegāžu apjoms bija mazāks, februāra beigās bija iegādāti gandrīz 47% no kopējā PĀAIP apjoma. Savukārt ECB Padomes marta sanāksmē tika norādīts, ka nākamā ceturkšņa laikā PĀAIP ietvaros vērtspapīru iegādes būs būtiski lielākas nekā šā gada pirmajos mēnešos.

Papildus ECB lēma veikt grozījumus arī ilgāka termiņa refinansēšanas mērķoperāciju (ITRMO III) programmā, nodrošinot vēl vairāk un ilgāk īpaši labvēlīgus nosacījumus, t.i., palielinot šajās operācijās pieļaujamo aizņemšanās apjomu un papildus nosakot trīs jaunas izsoles laika periodā no 2021. gada jūnija līdz decembrim, kā arī par 12 mēnešiem garāku īpaši labvēlīgo ITRMO III procentu likmju periodu (līdz 2022. gada jūnijam). Īpaši labvēlīgie ITMRO III nosacījumi būs pieejami tikai tām kredītiestādēm, kuras sasniegs noteikto kredītu izsniegšanas apjoma mērķi uzņēmumiem un mājsaimniecībām. Jau ierastākā aktīvu iegādes programma (AIP) un galvenās procentu likmes aizvadītajā periodā tika saglabātas nemainīgas.

3. attēls

FINANŠU TIRGŪ NOVĒRTĒTĀ ECB NOGULDĪJUMU IESPĒJAS UZ NAKTI PROCENTU LIKME NĀKOTNĒ
(%)

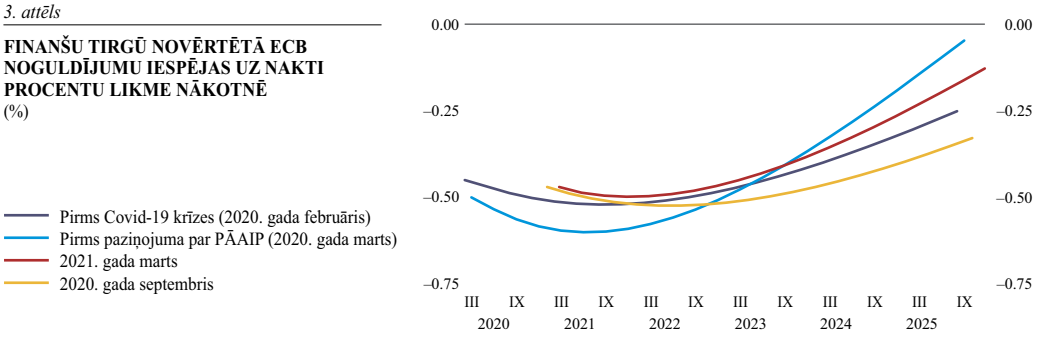

ECB prezidente K. Lagarda *(Christine Lagarde)* ir norādījusi, ka ekonomiskās norises dažādās valstīs un nozarēs joprojām ir nevienmērīgas un sociālo kontaktu un mobilitātes ierobežojumu nelabvēlīgā ietekme pakalpojumu nozarē izpaužas smagāk nekā rūpniecības nozarē, kas atveseļojas ātrāk. Raugoties nākotnē, notiekošās vakcinācijas kampaņas un pakāpeniska ierobežojošo pasākumu mazināšana, ja nebūs vērojama turpmāka nelabvēlīga pandēmijas attīstība, apstiprina, ka 2021. gadā gaidāma stabila ekonomiskās aktivitātes atjaunošanās. Kopumā ECB turpina norādīt, ka finansēšanas nosacījumiem jāsaglabājas

labvēlīgiem, lai varētu virzīties uz ECB noteikto vidējā termiņa inflācijas mērķi, kas ir tuvu, bet zem 2%. Attiecībā uz riskiem, kas apdraud eiro zonas izaugsmes perspektīvas, ECB prezidente ir norādījusi, ka vidējā termiņā riski ir kļuvuši līdzsvarotāki, tomēr īstermiņā tie saglabājas lejupvērsti. Cerības vieš augstāka eiro zonas ārējā pieprasījuma prognoze, ko veicina vērienīgie fiskālās stimulēšanas pasākumi, kā arī vakcinēšanas kampaņas, tomēr pašreizējā pandēmija, t.sk. vīrusa mutāciju izplatīšanās, un tās ietekme uz ekonomiskajiem un finanšu apstākļiem joprojām ir lejupvērsta riska avots.

4. attēls

EIRO NAUDAS TIRGUS PROCENTU LIKMES
(%)

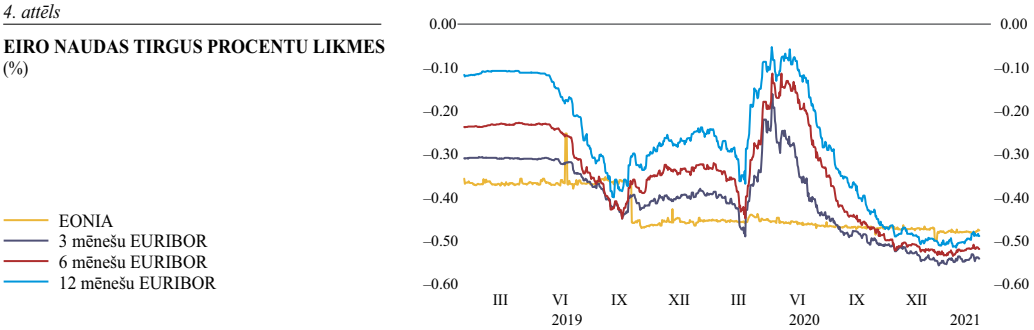

Finanšu tirgos ECB galveno procentu likmju pārmaiņas netiek gaidītas agrāk par 2023. gadu.

FRS rudens sākumā informēja sabiedrību par centrālās bankas monetārās politikas mērķa pārmaiņām. Tās mērķis ir sasniegt maksimālu nodarbinātību un ilgtermiņa inflāciju 2% līmenī. Ņemot vērā to, ka inflācija pastāvīgi ir bijusi zem ilgtermiņa mērķa, tagad kādu laiku ļaus inflācijai būt nedaudz virs 2%, lai sekmētu ilgtermiņa inflācijas gaidu nostiprināšanos. Lai gan FRS galvenās procentu likmes kopš septembra atstātas nemainīgas (0.00–0.25%), tā ir pastiprinājusi nākotnes perspektīvu norādi, paredzot saglabāt mērķa likmi esošajā līmenī līdz brīdim, kad darba tirgū saskaņā ar FRS vērtējumu tiks sasniegts maksimālais nodarbinātības līmenis un inflācija sasniegs jauno mērķi. Vienlaikus FRS arī turpina aktīvu iegādes programmas, pērkot gan ASV Valsts kases parāda vērtspapīrus, gan valdības aģentūru garantētos ar hipotēku nodrošinātos parāda vērtspapīrus ar apjomu 120 mljrd. ASV dolāru mēnesī. Decembrī publiskotās FRS prognozes ASV tautsaimniecībai tika pārskatītas un koriģētas uz augšu salīdzinājumā ar septembrī publicētajām, tomēr janvāra beigās FRS jau norādīja, ka tautsaimniecības atveseļošanās temps mazinās Covid-19 pandēmijas otrā viļņa ietekmē. Vienlaikus ASV finanšu tirgos iecenotās inflācijas gaidas ir pakāpušās augstāk un raisījušas analītiķu diskusijas par to, vai FRS nevajadzētu sākt signalizēt par stimulu mazināšanu, tomēr FRS vadītājs Dž. Pauels *(Jerome Powell)* ir norādījis, ka pašlaik runāt par jebkādu stimulu mazināšanu ir pāragri. Pēdējos mēnešos finanšu tirgos iecenotais inflācijas gaidu kāpums lielā mērā tiek saistīts ar milzīgo ASV fiskālās politikas atbalstu. Atbilstoši augstākām inflācijas gaidām finanšu tirgi ASV gaida arī ātrāku FRS procentu likmju kāpumu (2023. gada nogalē) pretēji FRS norādēm par procentu likmju necelšanu pārskatāmā perspektīvā.

5. attēls

FINANŠU TIRGŪ NOVĒRTĒTĀS CENTRĀLO BANKU BĀZES LIKMES
(%)

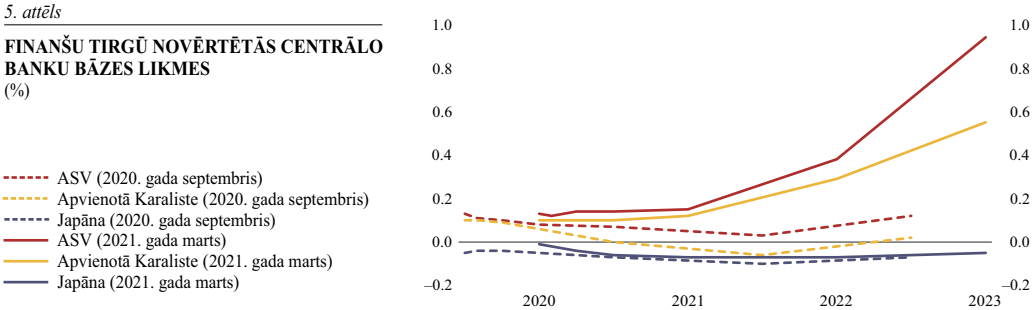

Anglijas Banka līdzīgi kā ECB laikā, kad saslimstība ar Covid-19 atkal strauji palielinājās, lēma palielināt valdības vērtspapīru iegādes apjomu vēl par 150 mljrd. mārciņu, tādējādi

kopējais kvantitatīvās stimulēšanas apjoms ir noteikts 895 mljrd. mārciņu apjomā. Savukārt bāzes procentu likme saglabāta nemainīga (0.1%). Jau ilgāku laiku Anglijas Banka apsver iespēju noteikt negatīvu bāzes procentu likmi. Lai gan priekšdarbi negatīvas procentu likmes noteikšanai tiek veikti, tomēr februāra sēdē Anglijas Banka norādīja, ka tas vēl nav signāls, ka procentu likmes kādreiz varētu kļūt negatīvas, un ir nepieciešama tālāka analīze, lai saprastu iespējamo negatīvo procentu likmju ietekmi uz tās mērķiem. Februāra beigās finanšu tirgi vairs nākotnē neieceno negatīvu Anglijas Bankas bāzes procentu likmi.

Japānas Banka pārmaiņas monetārajā politikā kopš septembra sākuma nav veikusi. Japānas Banka saglabā īstermiņa mērķa likmi –0.1% līmenī un 10 gadu parāda vērtspapīru ienesīgumu 0.0% līmenī. Attiecībā uz aktīvu iegādēm Japānas Banka norāda, ka pirkšanas apjomi esošajā līmenī saglabāsies tik ilgi, cik būs nepieciešams, lai sasniegtu un stabili noturētu inflāciju 2% mērķa apmērā. Japānas Banka joprojām ziņo, ka nepieciešamības gadījumā ir gatava nodrošināt vēl atbalstošākus finansēšanās nosacījumus, kā arī tā gaida, ka īstermiņa un ilgtermiņa politikas likmes turpmāk paliks esošajā vai vēl zemākā līmenī. Pārredzamā nākotnē finanšu tirgos netiek iecenotas pārmaiņas Japānas Bankas bāzes procentu likmēs. Vienlaikus Japānas Banka ir uzsākusi savas monetārās politikas stratēģijas pārskatīšanu, ko plānots noslēgt šā gada martā.

2.2. Norises pasaules finanšu tirgos

Attīstīto valstu valdības obligāciju tirgos laikposmā no septembra sākuma līdz janvāra beigām lielu svārstību nebija, tomēr, parādoties ziņām par gaidāmo lielo fiskālo atbalstu, ASV inflācijas gaidas strauji sāka pieaugt, veicinot ilgāka termiņa ASV Valsts kases parāda vērtspapīru izpārdošanu. Sekojot notikumiem ASV, arī eiro zonā ilgāka termiņa valdības vērtspapīru peļņas likmes sāka pieaugt. No septembra sākuma līdz 10. martam Vācijas valdības 10 gadu obligāciju peļņas likme ir palielinājusies par 12 bāzes punktiem, savukārt ASV Valsts kases parāda vērtspapīru peļņas likme palielinājās pat par 89 bāzes punktiem. Sākotnēji eiro zonas valdību parāda vērtspapīru peļņas likmes sekoja ASV Valsts kases parāda vērtspapīru peļņas likmēm, bet marta pirmajā nedēļā šī tendence mainījās un eiro zonas valdību parāda vērtspapīru peļņas likmes saruka. Eiro zonas valdību parāda vērtspapīru peļņas likmju samazinājums marta pirmajā nedēļā skaidrojams ar ECB vadītāju publiski paustajām bažām par finanšu nosacījumu pasliktināšanos un sekojošo ECB lēmumu nākamā ceturkšņa laikā veikt būtiski straujākas vērtspapīru iegādes PĀAIP ietvaros nekā gada pirmajos divos mēnešos. Šāds ECB Padomes lēmums finanšu tirgus analītiķiem lika noprast, ka straujāks ienesīguma kāpums eiro zonā ir pāragrs. Analizējot, kā mainījušās eiro zonas t.s. etalonlikmju (Vācijas valdības obligāciju peļņas likmju) un pārējo eiro zonas valstu valdības obligāciju peļņas likmju starpības, var secināt, ka valstu specifiskie riski aizvadītajā periodā ir samazinājušies. Īpaši izceļama Itālija, kuras valdības 10 gadu obligāciju peļņas likmes kopš septembra ir samazinājušās par 35 bāzes punktiem un 10. martā bija tikai 0.68%. Aizvadītajā periodā Itālijā ir nomainījusies valdība, un jaunais premjerministrs ir bijušais ECB prezidents M. Dragi *(Mario Draghi)*, un tas finanšu tirgos rada pārliecību, ka Itālijas valdība dosies tik ļoti nepieciešamo reformu virzienā. Eiro zonas valdību parāda vērtspapīru izsolēs jauno emisiju vērtspapīru pieprasījums pārliecinoši turpina pārsniegt piedāvājumu. Tuvāko mēnešu laikā eiro zonas valdību parāda vērtspapīru peļņas likmes lielā mērā turpinās noteikt gan inflācijas gaidas, gan ECB monetārā politika. Kamēr vidējā termiņa inflācija nebūs noturīgi tuvu 2% inflācijas līmenim, gaidāms, ka ECB centīsies novērst finansēšanas nosacījumu pasliktināšanos.

Eiro zonas uzņēmumu obligāciju tirgū vērtspapīru ienesīguma attiecība pret etalonlikmēm ir turpinājusi samazināties. Lielākais ienesīguma samazinājums bijis vērojams tieši augsta ienesīguma parāda vērtspapīriem. Apstākļos, kad valdības turpina nodrošināt fiskālo atbalstu tautsaimniecības aktivitātes noturēšanai un centrālās bankas saglabā īpaši labvēlīgus finansēšanas nosacījumus, investori turpina meklēt iespējas iegādāties vērtspapīrus ar

lielāku ienesīgumu. To uzņēmumu skaits, kuriem rodas grūtības segt saistības pret parāda vērtspapīru turētājiem, saglabājas zems. Savukārt emisiju apjomi kopš gada sākuma ir palielinājušies vairāk tieši augsta ienesīguma parāda vērtspapīru segmentā, liecinot, ka tirgus finansējums uzņēmumiem ir pieejams un investori nākotnē raugās optimistiski. Tas, kā turpmāk attīstīsies uzņēmumu obligāciju ienesīgums, lielā mērā būs atkarīgs no tā, cik ātri izdosies apturēt pandēmiju un cik veiksmīgi izdosies palielināt ekonomisko aktivitāti.

Akciju tirgos kopš septembra sākuma gan eiro zonā, gan ASV atsevišķos periodos īslaicīgi bija vērojams svārstīguma pieaugums, par ko liecināja *VStoxx* un *Vix* indeksi. Pirmā augstāka svārstīguma līmeņa epizode tika novērota oktobra beigās, parādoties pirmajām ziņām par otrā pandēmijas viļņa sākšanos, kas sakrita ar nenoteiktību, ko izraisīja ASV prezidenta vēlēšanas. Otrā epizode bija janvāra beigās, parādoties bažām par jauniem koronavīrusa paveidiem un ziņām par lēnajiem vakcinācijas tempiem, savukārt trešā reize bija februāra beigās, kas sakrita ar ASV prezidenta Dž. Baidena 1.9 trilj. ASV dolāru tautsaimniecības atveseļošanās plāna iecenošanu finanšu tirgos. ASV gaidāmā fiskālā atbalsta ietekmē strauji pieauga inflācijas gaidas, kam sekoja ASV valsts kases ilgāka termiņa parāda vērtspapīru peļņas likmju kāpums, kas lika investoriem atbilstoši pielāgot savus vērtspapīru portfeļus. Katrā no šīm epizodēm gan Eiropas akciju tirgu raksturojošais *EuroStoxx 600* indekss, gan ASV akciju tirgu raksturojošais *S & P 500* indekss īslaicīgi samazinājās. Tomēr kopumā visā periodā no septembra sākuma līdz 10. martam *EuroStoxx 600* un *S & P 500* indeksi ir palielinājušies attiecīgi par 17% un 10%. Eiropas akciju cenu straujāku kāpumu galvenokārt noteica vājāka izaugsme iepriekš. Apskatot Eiropas akciju rezultātus pa valstīm, redzams, ka salīdzinājumā ar Vācijas (DAX) indeksu labāku rezultātu uzrādījuši Francijas (CAC 40), Itālijas (FTSE MIB) un Spānijas (IBEX 35) akciju indeksi (attiecīgi 12%, 21%, 22% un 23%). Kopumā akciju tirgu gan Eiropā, gan ASV lielākoties turpina ietekmēt tirgus noskaņojums, tomēr arī uzņēmumu ieņēmumi vairākumā gadījumu ir labāki, nekā analītiķi prognozē. Par tirgus noskaņojumu kā noteicošo akciju cenu virzītāju liecina arī jau iepriekš minētie īslaicīgie svārstību periodi, kuros korekcijai parasti sekoja straujāks kāpums. Novembra sākumā straujo akciju cenu kāpumu ievadīja ziņas par veiksmīgajiem vakcīnu testiem, savukārt februāra sākumā tirgus noskaņojumu pozitīvā gultnē ievirzīja gaidas par lielāku, nekā iepriekš cerēts, ASV fiskālo atbalstu, kā arī kopējais tirgus noskaņojums uzlabojās, nostiprinoties pārliecībai, ka, vakcinācijai turpinoties augstākā tempā, pandēmijas ierobežošana var notikt paredzamā nākotnē. Savukārt pēdējo korekciju, kas notika februāra beigās, kavēja centrālo banku signāli, īpaši izceļot FRS vadītāja minēto, ka runas par monetārās politikas atbalsta mazināšanu ir pāragras. Nozaru dalījumā kopš pozitīvajiem vakcīnu testiem lielāka izaugsme redzama pandēmijas sākumā visvairāk cietušo ciklisko nozaru akcijām. Raugoties nākotnē, akciju tirgiem svarīgi būs redzēt vakcinācijas tempu un tālākas saslimstības ierobežošanu. Savukārt, kamēr masveida vakcinācija vēl ir gaidāma, noteicošie būs labvēlīgi finansēšanas nosacījumi, ko turpinās nodrošināt centrālās bankas.

Eiro kurss attiecībā pret ASV dolāru no septembra sākuma līdz 10. martam ir samazinājies par 0.4%, sasniedzot 1.188 ASV dolāru līmeni par eiro. Šajā laikā eiro vērtība pret ASV dolāru ir bijusi svārstīga, augstāko līmeni sasniedzot gada nogalē, kad eiro vērtība īslaicīgi pakāpās virs 1.23 ASV dolāru robežas. Rudens mēnešos eiro kursa kāpums attiecībā pret ASV dolāru tika saistīt ar ASV dolāra kursa vispārēju kritumu attiecībā pret plašāku valūtu grozu. To sākotnēji veicināja gan FRS rudens sākumā publiskotais lēmums par pāreju uz vidēja termiņa inflācijas mērķi, gan neskaidrība par ASV prezidenta vēlēšanu iznākumu, turklāt to papildus ietekmēja veiksmīgā vakcīnu izstrāde, kas izraisīja naudas plūsmu pārvirzi uz riskantākiem aktīviem. Vienlaikus augšupvērstu spiedienu uz eiro kursu turpināja veidot vēsturiski izveidojusies procentu likmju relatīvā pievilcība, kas, sākoties pandēmijai, strauji uzlabojās par labu eiro. Arī gada nogalē noslēgtais ES un Apvienotās Karalistes Tirdzniecības un sadarbības nolīgums bija pozitīvs notikums eiro. Vēlāk eiro kurss pazemājās saistībā gan ar gaidāmo spēcīgo ASV fiskālo atbalstu, gan ar samērā vājo vakcinācijas tempu tieši eiro zonā pretstatā ASV. Raugoties nākotnē, analītiķi vairs

neprognozē tik strauju eiro kursa kāpumu attiecībā pret ASV dolāru, kā tika gaidīts rudens mēnešos, tomēr arī būtisks eiro kursa kritums netiek gaidīts. Šāds analītiķu vērtējums tiek pamatots ar bažām, ka eiro zonas tautsaimniecības atveseļošanās būs vēlāka nekā ASV, un tas arī atspoguļosies centrālo banku lēmumos. Turpmākajos mēnešos eiro kursu attiecībā pret ASV dolāru lielā mērā noteiks tas, cik veiksmīgi un ātri izdosies apturēt pandēmiju eiro zonā, kur izšķiroša nozīme būs vakcinācijas tempam.

6. attēls

EIRO KURSS ATTIECĪBĀ PRET ASV DOLĀRU UN NĀKOTNES GAIDAS

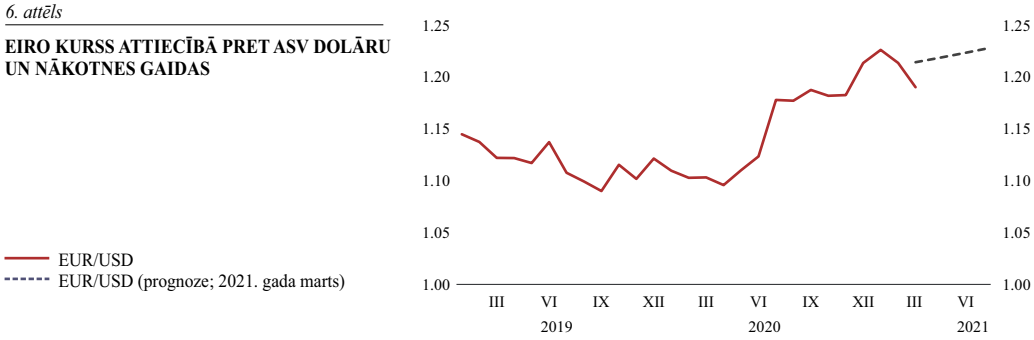

2.3. Latvijas tautsaimniecības finansēšanas nosacījumi

Neraugoties uz otro Covid-19 pandēmijas vilni, Latvijas kredītreitingi saglabājās nemainīgi un finanšu nosacījumi nepasliktinājās. Pastiprinātie patēriņa ierobežojumi un uzņēmēju un patērētāju noskaņojuma pasliktināšanās turpina stimulēt piespiedu un piesardzības uzkrājumu veidošanu, uzturot augstu noguldījumu atlikuma pieauguma tempu kredītiestāžu sektorā. Banku riska izvērtējums, noslēdzoties saistību izpildes moratorijam, un piesardzība investīciju lēmumu pieņemšanā kavēja kreditēšanas atjaunošanos. Kopumā finansēšanas nosacījumi mājsaimniecībām un uzņēmumiem būtiski nepasliktinājās. Pozitīvs pārsteigums bija mājokļu tirgus pielāgošanās jaunajiem apstākļiem, kur, neraugoties uz Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes radīto nenoteiktību, gan auga pieprasījums pēc jauniem aizdevumiem, gan samazinājās to procentu likmes.

Nefinanšu sabiedrību un mājsaimniecību kredītportfeļa samazinājums pandēmijas un negatīvā noskaņojuma apstākļos vērtējams kā mērens. Atbalstošā monetārā politika un banku pretimnākošā pieeja krīzes skarto nozaru uzņēmējiem nodrošināja to, ka laikā no 2020. gada septembra līdz 2021. gada februārim kredītu atlikums saruka vien par 1.6%, nedaudz vairāk samazinoties uzņēmumiem, bet gandrīz nemainoties mājsaimniecībām izsniegto kredītu atlikumam. Krīze un pieprasījuma mazināšanās neskāra mājokļa kredītus – tie minētajā laikposmā pieauga par 1.0%. Kredītu attiecība pret IKP 2020. gadā saglabājās 38% līmenī. Kopējais iekšzemes kredītportfelis 2021. gada janvārī būtiski pieauga vienreizēja faktora ietekmē, kredītiestādei iegādājoties līzinga sabiedrību un pārfinansējot šīs finanšu iestādes aizņēmumu. Tādējādi septembrī–februārī iekšzemes kredītportfelis (ietverot kredītus finanšu uzņēmumiem) pieauga par 4.3%. Līdz ar to arī iekšzemes kredītu gada pārmaiņu temps formāli kļuva pozitīvs (februārī +3.9%), tomēr, izslēdzot banku sektora strukturālo pārmaiņu, institucionālo sektoru klasifikācijas pārmaiņu un vienreizējo faktoru ietekmi, tas saglabājās negatīvs kredītiem kopumā (–1.4%), kredītiem nefinanšu uzņēmumiem (–2.2%), un arī kredītiem mājsaimniecībām (–0.2%). Par zināmu stabilizēšanos kreditēšanas jomā liecināja no jauna izsniegto kredītu apjoma palielināšanās no iepriekš zema līmeņa gan uzņēmumu, gan mājsaimniecību sektorā. Pēdējos sešos mēnešos (no septembra līdz februārim) izsniegts par 16.3% vairāk jauno kredītu nekā iepriekšējo sešu mēnešu periodā 2020. gada martā–augustā (mājsaimniecībām – par 22.4% vairāk, nefinanšu sabiedrībām – par 11.4% vairāk). Līdztekus kredītiestāžu veiktajai kreditēšanai saruka arī nebanku finanšu iestāžu izsniegto kredītu atlikums (decembrī gada samazinājuma temps kopumā bija 6.0%, t.sk. līzinga sabiedrību izsniegtajiem kredītiem 7.1%).

7. attēls

IEKŠZEMES KREDĪTI
(atlikums perioda beigās; % no IKP)

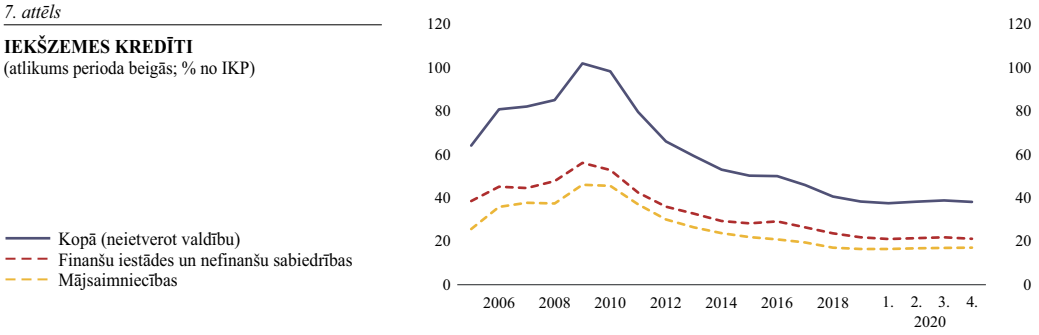

8. attēls

IEKŠZEMES KREDĪTI
(atlikums; gada pārmaiņas*; %)

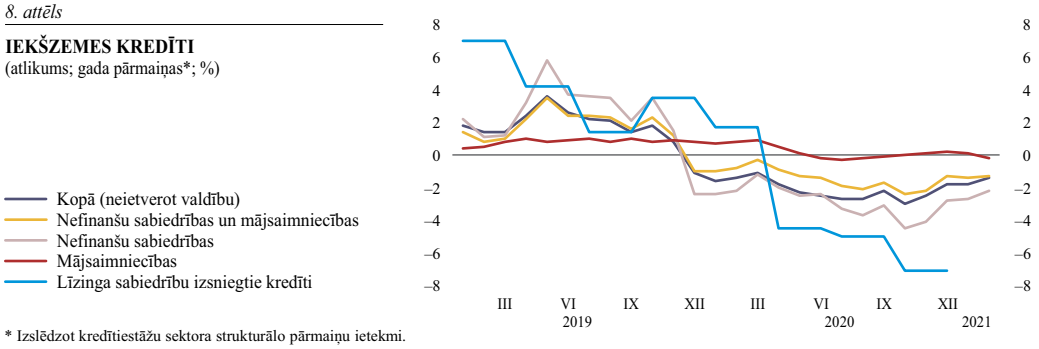

* Izslēdzot kredītiestāžu sektora strukturālo pārmaiņu ietekmi.

Kā tika gaidīts, pārskata periodā nefinanšu sabiedrībām izsniegto aizdevumu procentu likmes noteica faktori ar pretēji vērstu iedarbību. Pēc Covid-19 pandēmijas pirmā viļņa tās bija atgriezušās līmenī, kāds bija pirms krīzes, taču, otrajam Covid-19 pandēmijas vilnim pieņemoties spēkā, atkal pieauga. No vienas puses, Covid-19 pandēmijas radīto tautsaimniecības svārstību rezultātā pieauga nefinanšu sabiedrībām izsniegto aizdevumu kredītrisks. Dažas nozīmīgas kredītiestādes pārskata periodā saglabāja stingrus kredītu standartus un izsniedza nefinanšu sabiedrībām samērā maz aizdevumu pat ar augstākām procentu likmēm. Lai gan atbilstoši eiro zonas banku veiktās kreditēšanas apsekojumam viena aptaujātā Latvijas kredītiestāde 2020. gada 3. ceturksnī samazināja kredītu standartu stingrību nefinanšu sabiedrībām izsniegtajiem aizdevumiem, tas neveicināja kredītu standartu atgriešanos līmenī, kādā tie bija pirms Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes. Tāpēc mazākām kredītiestādēm, kas tradicionāli izsniedz augstāka riska aizdevumus par dārgāku cenu, izdevās palielināt savu īpatsvaru jauno kredītu darījumu plūsmā. Septembrī noslēdzoties moratorijam par vienotu kredītiestāžu pieeju aizdevuma atmaksas labvēlības perioda piešķiršanai, nefinanšu sabiedrību sektorā jauno darījumu plūsmā sāka pieaugt pārskatīto aizdevumu apjoms. Dažās kredītiestādēs gada beigās palielinājās ne tikai pārskatīto aizdevumu apjoms, bet arī procentu likme, signalizējot, ka nefinanšu sabiedrības ir panākušas vienošanos par esošo kredīta nosacījumu pārmaiņām. Vienlaikus straujāku procentu likmju kāpumu nefinanšu sabiedrībām izsniegtajiem aizdevumiem mazināja joprojām ļoti atbalstošā ECB monetārā politika, AS "Attīstības finanšu institūcija Altum" un citu valsts atbalsta programmu sniegtais atbalsts Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes skartajiem uzņēmumiem, kā arī kredītiestāžu centieni samazināt izsniegto aizdevumu risku, pieprasot lielāku nodrošinājumu. Nefinanšu sabiedrībām izsniegto aizdevumu (jauno darījumu eiro) procentu likme 2020. gada augustā – 2021. gada janvārī svārstījās robežās no 2.7% līdz 3.7%, kopumā pieaugot par 0.2 procentu punktiem (2021. gada janvārī – 3.0%; 2020. gada jūlijā – 2.8%). Var gaidīt, ka nefinanšu sabiedrībām izsniegto aizdevumu procentu likmēs arī 2021. gadā būs iecenota augstāka kredītriska prēmija, taču tā varētu mazināties, pēc Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes pārvarēšanas atsākoties tautsaimniecības izaugsmei, līdz ar nefinanšu sabiedrību finansiālās situācijas uzlabošanos un kredītu standartu pārskatīšanu dažās Latvijas kredītiestādēs.

Pozitīvs pārsteigums 2020. gada augustā–2021. gada janvārī bija procentu likmju

samazinājums aizdevumiem mājokļa iegādei. Attiecīgās procentu likmes pārskata periodā samazinājās, galvenokārt AS "Attīstības finanšu institūcija Altum" mājokļu garantiju programmas, nodrošināto aizdevumu īpatsvara kāpuma un labākas atsevišķu kredītiestāžu finansiālās situācijas ietekmē. Kopumā jauno darījumu eiro procentu likme aizdevumiem iekšzemes mājsaimniecībām mājokļa iegādei kopš 2020. gada jūlija samazinājās par 0.6 procentu punktiem (2021. gada janvārī – 2.4%). 2020. gada 2. pusgadā, neraugoties uz Covid-19 pandēmijas izraisīto krīzi, mājsaimniecību pieprasījums pēc aizdevumiem mājokļa iegādei pieauga; uz to ECB rīkotajā eiro zonas banku veiktās kreditēšanas apsekojumā norādīja divas no četrām aptaujātajām Latvijas kredītiestādēm. Šīs kredītiestādes savu viedokli skaidroja ar patērētāju pārliecības pieaugumu, mājokļu tirgus attīstību un zemo procentu likmju līmeni. Pieprasījumu varēja veicināt arī AS "Attīstības finanšu institūcija Altum" mājokļu atbalsta programmas paplašinātais piedāvājums jaunajām ģimenēm. Pieprasījumam pieaugot, 2020. gada 2. pusgadā palielinājās uz jaunu kredītlīgumu pamata izsniegto mājokļa kredītu apjoms. Izsniegtie aizdevumi mājokļa iegādei lielākoties bija nodrošināti ar garantijām, tāpēc tiem tika piemērota zemāka procentu likme, un, pieaugot to īpatsvaram aizdevumu plūsmā, kopumā samazinājās arī attiecīgā vidējā svērtā procentu likme. Turklāt atbilstoši eiro zonas banku veiktās kreditēšanas apsekojumam viena no četrām Latvijas kredītiestādēm 2020. gada 4. ceturksnī samazināja pievienoto procentu likmi aizdevumiem mājsaimniecībām mājokļa iegādei, skaidrojot savu rīcību ar finansējuma izmaksu un bilances ierobežojumu uzlabojumiem. Turklāt kredītiestādes 2020. gada 1. pusgadā visbiežāk piemēroja mājsaimniecībām kredītbrīvdienas uz gadu, tāpēc mājokļa kredītu procentu likmes neatspoguļo mājsaimniecību kredītriska faktisko pieaugumu. Nākamajā pusgadā aizdevumu mājokļa iegādei procentu likmes turpinās ietekmēt Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes dziļums un ilgums, jo, noslēdzoties kredītbrīvdienām un moratorijam, var pasliktināties iepriekš izsniegto aizdevumu mājokļa iegādei kvalitāte un bankām šajā segmentā aizdevumu procentu likmes būs jāpārskata uz augšu.

9. attēls

NO JAUNA IZSNIEGTO KREDĪTU VIDĒJĀ SVĒRTĀ PROCENTU LIKME KREDĪTU VEIDU DALĪJUMĀ
(%)

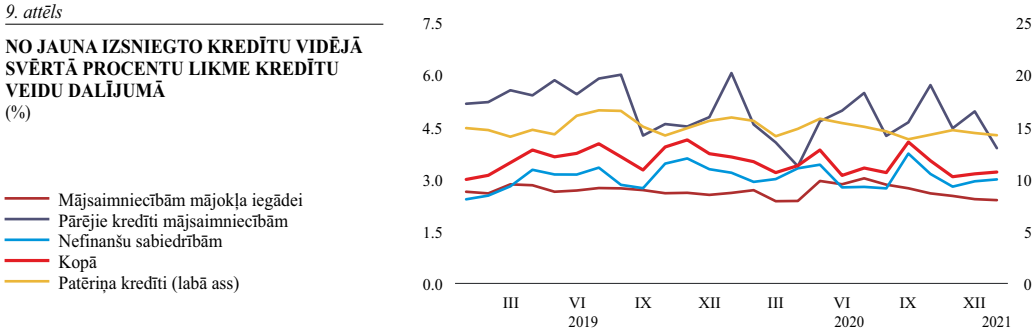

Patēriņa kredītu procentu likme saglabājās svārstīga, tomēr dažas kredītiestādes īpaši 2020. gada pēdējā ceturksnī kļuva nedaudz pielaidīgākas un piedāvāja patēriņa kredītus ar zemākām procentu likmēm. Patēriņa kredītu un pārējo aizdevumu mājsaimniecībām procentu likme (jaunajiem darījumiem eiro) pārskata periodā svārstījās no 9.6% līdz 11.9%. Viena no četrām aptaujātajām Latvijas kredītiestādēm eiro zonas banku veiktās kreditēšanas apsekojumā atzina, ka 2020. gada 4. ceturksnī samazināja pievienoto likmi patēriņa kredītiem un pārējiem aizdevumiem, samazinoties kredītiestādes finansējuma izmaksām un bilances ierobežojumiem. Kopumā pieprasījums pēc patēriņa kredītiem 2020. gada augustā–2021. gada janvārī ir mazinājies – par to liecina mazāks to patēriņa un pārējo aizdevumu apjoms, kuri izsniegti mājsaimniecībām uz jaunu kredītlīgumu pamata.

Ieilgusī pandēmija mazināja gan tēriņu un investīciju vēlmi, gan iespējas kā mājsaimniecību, tā nefinanšu sabiedrību sektorā. Savukārt labie eksporta rādītāji, augošais darba samaksas līmenis, samērā nelielais bezdarba kāpums un tas, ka vairākas nozares krīze negatīvi nav ietekmējusi, veicināja strauju uzkrājumu pieaugumu kredītiestāžu kontos. Februārī iekšzemes noguldījumu atlikuma gada pieauguma temps sasniedza 16.1% – augstāko līmeni kopš 2007. gada. Strauji auga gan mājsaimniecību, gan nefinanšu sabiedrību

noguldījumu atlikums (gada kāpums februārī attiecīgi 14.9% un 16.7%). Kopumā iekšzemes noguldījumu atlikums kredītiestādēs septembrī–februārī pieaudzis par 1.2 mljrd. eiro (8.9%), t.sk. mājsaimniecību noguldījumi – par 662 milj. eiro (8.2%) un nefinanšu sabiedrību noguldījumi – par 450 milj. eiro (9.3%).

10. attēls

KREDĪTU STANDARTI AIZDEVUMIEM NEFINANŠU SABIEDRĪBĀM UN PIEPRASĪJUMS
(neto pārmaiņas; % no aptaujātajām Latvijas kredītiestādēm)

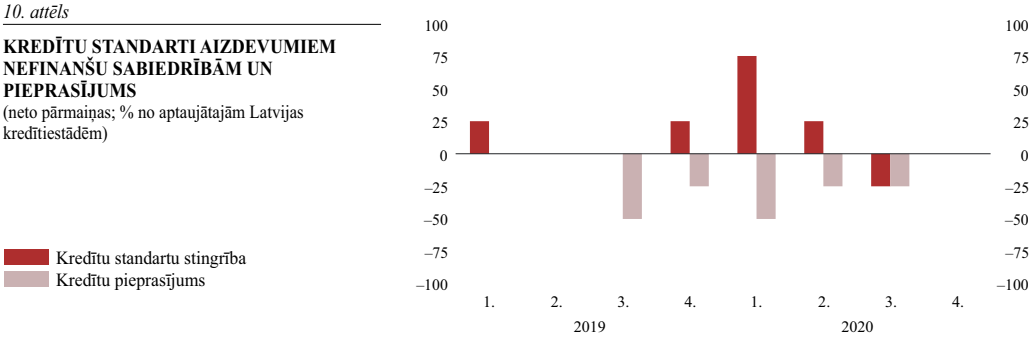

11. attēls

IEKŠZEMES NOGULDĪJUMI
(atlikums; gada pārmaiņas; %)

Latvijas kredītiestādēm finansējuma izmaksas iekšzemes noguldījumu tirgū saglabājās zemas. Iekšzemes nefinanšu uzņēmumu un mājsaimniecību eiro veikto noguldījumu atlikuma procentu likme, tāpat kā jauno termiņnoguldījumu procentu likme, 2020. gada 2. pusgadā un 2021. gada janvārī bija tuva nullei. Noguldījumu procentu likmes saglabājas zemas saskaņā ar atbalstošo ECB monetāro politiku. Uz tām lejupvērstu ietekmi atstāja arī Covid-19 pandēmijas ietekmē radušās mājsaimniecību uzkrājumu veidošanas paradumu pārmaiņas: piespiedu uzkrājumu veidošana ierobežojumu dēļ un piesardzības rezerves nenoteiktības dēļ. Būtiski pieaugot kredītiestādēm pieejamam finansējumam, mazinājās nepieciešamība konkurēt par papildu resursiem iekšzemes noguldījumu tirgū un piedāvāt izdevīgākus nosacījumus. Turklāt Covid-19 pandēmijas laikā veidotie mājsaimniecību un nefinanšu sabiedrību uzkrājumi galvenokārt tika izvietoti vieglāk pieejamos, taču mazāk ienesīgajos pieprasījuma noguldījumos. Zemais noguldījumu procentu likmju līmenis Latvijas kredītiestādēm ļauj kredītiestādēm piedāvāt iekšzemes mājsaimniecībām un nefinanšu sabiedrībām aizdevumus ar izdevīgākiem nosacījumiem, tomēr Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes situācijā noteicošas ir pašu banku kreditēšanas politikas pārmaiņas, valsts atbalsts kredītu garantijām, kā arī kredītņēmēju riska līmenis.

Epidemioloģiskajai situācijai gan Latvijā, gan tirdzniecības partnervalstīs pakāpeniski uzlabojoties, nefinanšu sabiedrību noguldījumu kāpums varētu pastiprināties, vienlaikus palēninoties privātpersonu uzkrājumu pieaugumam. Saglabājoties riskiem tautsaimniecības turpmākajai attīstībai, kredītiestāžu riska izvērtējums, noslēdzoties saistību izpildes moratorijam, negatīvie ekonomiskā noskaņojuma rādītāji un piesardzība investīciju lēmumu pieņemšanā tuvākajā laikā neļauj gaidīt vērā ņemamu kreditēšanas atkopšanos. Kredītu pieprasījumu varētu mazināt valdības atbalsta pasākumu Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes skartajām nozarēm aizstājošā loma, savukārt mājsaimniecību noguldījumus varētu īslaicīgi palielināt Covid-19 infekcijas izplatības radītās negatīvās ietekmes mazināšanai paredzētais atbalsts ģimenēm ar bērniem un pabalsts pensionāriem, personām ar invaliditāti un apgādnieku zaudējušām personām.

12. attēls

IEKŠZEMES NOGULDĪJUMU PROCENTU LIKMES UN EIRO VEIKTO TERMIŅNOGULDĪJUMU ĪPATSVARS
(%)

Eiro veikto noguldījumu atlikuma vidējā svērtā procentu likme
No nefinanšu sabiedrībām no jauna eiro piesaistīto termiņnoguldījumu vidējā svērtā procentu likme
No mājsaimniecībām no jauna eiro piesaistīto termiņnoguldījumu vidējā svērtā procentu likme
Eiro veikto termiņnoguldījumu atlikuma īpatsvars iekšzemes nefinanšu sabiedrību un mājsaimniecību noguldījumu kopējā atlikumā (labā ass)

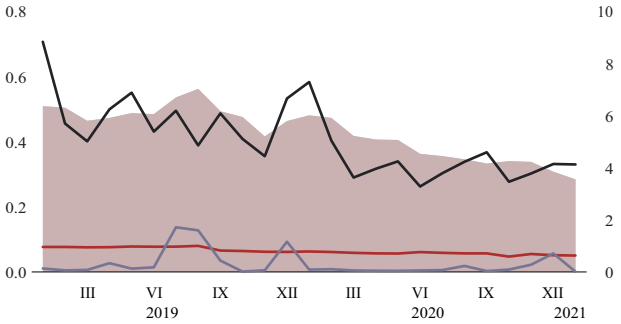

Starptautiskā kredītreitingu aģentūra *Fitch Ratings* oktobrī saglabāja Latvijas kredītreitingu ilgtermiņa saistībām vietējā un ārvalstu valūtā esošajā "A–" līmenī, bet paaugstināja Latvijas kredītreitinga nākotnes vērtējumu no negatīva uz stabilu. *Fitch Ratings* norādīja uz Covid-19 uzliesmojuma ierobežoto ietekmi uz Latvijas tautsaimniecību un valsts finansēm, ko veicināja efektīvi un operatīvi īstenotie atbalsta pasākumi Covid-19 uzliesmojuma seku mazināšanai un Latvijas tautsaimniecības noturība pret ārējiem satricinājumiem. Janvārī Japānas kredītreitingu aģentūra *R & I* saglabāja Latvijas kredītreitingu "A" līmenī un stabilu nākotnes novērtējumu. Neraugoties uz Covid-19 pandēmijas negatīvo ietekmi, kas izraisīja Latvijas tautsaimniecības strauju sarukumu 2020. gadā, tautsaimniecības izaugsmes pamati nav ietekmēti un tautsaimniecības izaugsmes temps atjaunosies, tiklīdz samazināsies pandēmijas ietekme. Februārī starptautiskā kredītreitingu aģentūra *S&P Global Ratings* apstiprināja Latvijas kredītreitingu augstajā "A+" līmenī, saglabājot stabilu nākotnes novērtējumu.

Kopš septembra Latvijas valdība iekšējā tirgū emitē iepriekš ārējā tirgū emitētos vērtspapīrus (viens ISIN iekšzemes un ārējā tirgū emitētiem vērtspapīriem). Emitēto vērtspapīru dzēšana bija paredzēta 2025., 2026. un 2027. gadā. Oktobrī vidējā obligāciju ar dzēšanas termiņu 2026. gadā peļņas likme bija –0.33%, savukārt februārī vidējā obligāciju ar dzēšanas termiņu 2028. gadā peļņas likme bija –0.25%. Šo vērtspapīru emisiju priekšrocība ir jau apgrozībā esošais samērā lielais vērtspapīru apjoms, augsta likviditāte un to izmantošana Eirosistēmas aktīvu iegādes operācijās.

13. attēls

VALDĪBAS VĒRTSPAPĪRU IZSOĻU REZULTĀTI
(milj. eiro)

Piedāvājums
Pieprasījums
Pārdots
2 gadu obligāciju peļņas likme (%; labā ass)
5–7 gadu obligāciju peļņas likme (%; labā ass)

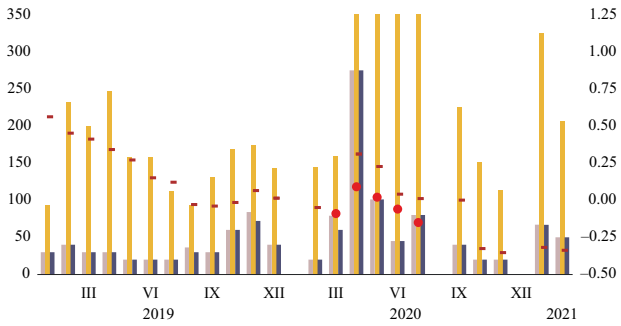

Otrreizējā tirgū Latvijas valdības obligāciju ar dzēšanas termiņu 2028. gadā vidējā peļņas likme mainījās maz –1. septembrī tā bija –0.20%, bet 9. martā – –0.19%. Atbalstoša ECB monetārā politika sekmēja valdības vērtspapīru peļņas likmju tālāku samazinājumu, bet globālais inflācijas noskaņojums pēdējos mēnešos bija augšupvērsts un veicināja šo likmju kāpumu. Starpība ar Vācijas valdības attiecīgā termiņa obligāciju peļņas likmēm samazinājās no 36 līdz 26 bāzes punktiem līdzīgi kā citās eiro zonas valstīs.

Decembrī Baltijas privātā sektora vērtspapīru tirgū *Luminor Bank AS* emitēja obligācijas 300 milj. eiro vērtībā, vienlaikus atpērkot vērtspapīrus 250 milj. eiro apjomā. Jaunās obligācijas bija ar 4 gadu termiņu un vidējo kupona likmi 0.792%. Savukārt AS "mogo"

februārī emitēja obligācijas 30 milj. eiro apjomā, arī daļēji pārfinansējot iepriekšējās obligāciju emisijas; obligāciju termiņš bija 3 gadi un kupona likme 11%.

Turpretī AS "GRINDEKS" nolēma pārtraukt akciju kotēšanu biržā un izteica akciju atpirkšanas piedāvājumu. Tādējādi 19. februārī bija pēdējā šo akciju kotēšanas diena biržā un laikā no 1. septembra līdz 9. martam akciju kapitalizācija biržā samazinājās par 15.2% (līdz 770.3 milj. eiro). Pārtraukt akciju kotēšanu biržā gatavojas AS "VALMIERAS STIKLA ŠĶIEDRA" un AS "Rīgas juvelierizstrādājumu rūpnīca".

Latvijas akciju indekss OMXR 2021. gada 9. martā salīdzinājumā ar 2020. gada 1. septembri palielinājās par 0.5%, bet Baltijas akciju indekss OMXBBGI pieauga par 23.4%. Latvijas uzņēmumu akciju cenas mainījās būtiski. Pieauga AS "MADARA Cosmetics" (+108.2%) un AS "SAF TEHNIKA" (+63.0%) akciju cenas, bet samazinājās AS "GRINDEKS" (–36.6%) un AS "Valmieras stikla šķiedra" (–40.7%) akciju cenas; pēdējā pārdeva savu kontrolpaketi Luksemburgas fondam *Duke I S. à r.l.* Pārskata periodā lielākais apgrozījums bija AS "Olainfarm" akcijām (2.9 milj. eiro) un AS "MADARA Cosmetics" akcijām (0.9 milj. eiro).

FKTK nāca klajā ar 10 soļu programmu Latvijas kapitāla tirgus attīstībai. Nozīmīgākie soļi ir valsts fondēto pensiju līdzekļu ieguldīšana Latvijas kapitāla tirgū, kvalitatīvas informācijas sniegšana emitentiem, pasīvo investīciju veicināšana un ieguldītāju interešu aizsardzība. Finanšu nozares asociācija prezentēja 15 punktu nozares plānu, lai veicinātu finansējuma pieejamību uzņēmējdarbības attīstībai. Plānā iezīmēti četri galvenie virzieni – kreditēšana, kapitāla tirgus attīstība, finanšu pratība un ilgtspējīgas finanses.

AS "Attīstības finanšu institūcija Altum" izveidoja Kapitāla fondu ar mērķi atbalstīt labi pārvaldītus, perspektīvus uzņēmumus, kas nonākuši pagaidu grūtībās Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes ietekmē, kā arī lai attīstītu kapitāla tirgu. Fonda kopējais apjoms ir 100 milj. eiro, un puse no tā ir valsts finansējums, bet otra puse – privāto pensiju fondu līdzekļi. Fonds var veikt ieguldījumus uzņēmuma kapitālā, izsniegt aizdevumus, kā arī veikt ieguldījumus uzņēmumu obligācijās. Fonds februārī pabeidza pirmo darījumu, iegādājoties AS "ELKO GRUPA" obligācijas 2.9 milj. eiro apjomā.

14. attēls

VALDĪBAS 7 GADU OBLIGĀCIJU PEĻŅAS LIKMJU STARPĪBA AR VĀCIJAS VALDĪBAS OBLIGĀCIJU PEĻŅAS LIKMI
(bāzes punktos)

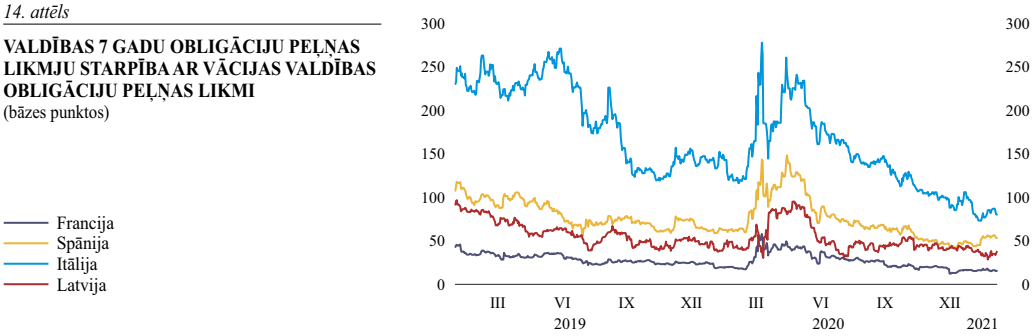

3. Nozaru attīstība[1]

2020. gada nogalē, pastiprinoties Covid-19 izplatībai, pakāpeniski augošo sociālo ierobežojumu ietekmi kompensēja gan uzņēmumu, gan patērētāju spēja pielāgoties attālinātai darbībai, kā arī citi vienreizēji vai īslaicīgi faktori, piemēram, lauksaimniecībā un kokrūpniecībā. Bija vērojama arī atšķirīga nozaru izaugsme – ražošanas, īpaši uz eksportu orientēto, nozaru labais sniegums pretstatā vairākām pakalpojumu nozarēm, kuru devumu negatīvi ietekmēja Covid-19 pandēmijas ierobežošanas pasākumu atkārtota pastiprināšana.

15. attēls

IKP
(salīdzināmajās cenās; %)

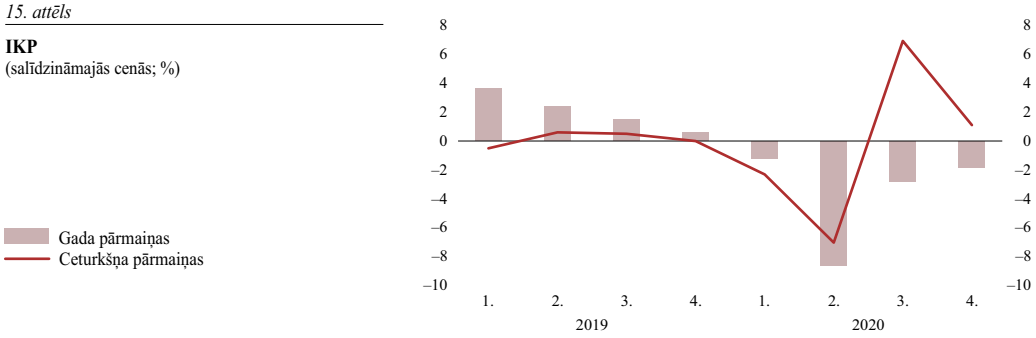

2020. gada 2. pusgadā tautsaimniecības situācija bija labāka, nekā tika prognozēts, un no jauna izsludinātās ārkārtējās situācijas ietekme 4. ceturksnī vēl neatspoguļojās IKP sarukumā (IKP salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni pieauga par 1.1%). Nozaru dalījumā uzņēmumu iespējas sniegt pilnvērtīgus pakalpojumus attālināti ir ļoti atšķirīgas, tāpēc jau 4. ceturksnī vēl uz kopējā tautsaimniecības izaugsmes fona atkārtotu kritumu pieredzēja gan izmitināšanas un ēdināšanas, gan atpūtas un kultūras pakalpojumu nozare. Neraugoties uz valdības sniegto atbalstu un iedzīvotāju iespējām, mazinoties ierobežojumiem, lietot uzkrājumus, pandēmijai ieilgstot, daļa šo nozaru kapacitātes varētu būt zaudēta, tāpēc atgriešanās tādā līmenī, kāds bija pirms krīzes, varētu būt lēnāka nekā tautsaimniecībā vidēji.

3.1. Apstrādes rūpniecība

Neraugoties uz ierobežojumiem un straujo Covid-19 izplatību, apstrādes rūpniecības devums bija daudz labāks, nekā tika prognozēts. To lielā mērā noteica nozīmīgs kokrūpniecības sniegums. Nozares pievienotā vērtība 4. ceturksnī salīdzinājumā ar samērā vasarīgo un Covid-19 maz skarto 3. ceturksni palielinājās par 4.2% un salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu pieauga par 4.0%. Tomēr 2021. gada 1. ceturksnī gaidāms vājāks sniegums. To jau iezīmē apstrādes rūpniecības izlaides sarukums janvārī.

4. ceturksnī un 2020. gadā kopumā izaugsmi apstrādes rūpniecībā būtiski ietekmēja kokrūpniecība, kam bija labvēlīgi cenu un pieprasījuma apstākļi, kā arī mazāk kukaiņu kaitējumu Latvijas un kopumā Eiropas mežos. Bet bija jūtama arī pandēmijas ietekme – vienlaikus ar ierobežojumiem un attālināto darbu tika veicināta "dari pats" segmenta popularitāte. Daudzi steidza labiekārtot savus mājokļus ar jaunām grīdām, skapjiem, pirtīm un citiem sadzīves un atpūtas elementiem.

4. ceturksnis bija veiksmīgs arī elektrisko un citu ierīču ražotājiem, poligrāfijas nozarei, gumijas un plastmasas izstrādājumu un automobiļu detaļu ražotājiem, kā arī nozarēm, kuru dati konfidencialitātes dēļ ir noslepenoti (farmācijai, datoru un elektronikas ražotājiem un/vai citu transportlīdzekļu ražotājiem). Mazāk veiksmīga gada nogale bijusi pārtikas ražotājiem un iekārtu remonta un uzstādīšanas nozarei.

Diemžēl 2021. gads sācies ar jaunām problēmām, un ir pamats prognozēt, ka 1. ceturksnī apstrādes rūpniecības izlaide tomēr saruks. Rūpnieku noskaņojuma rādītājs pakāpeniski

[1] Šajā nodaļā IKP un nozaru dati analizēti salīdzināmajās cenās, izmantojot sezonāli un ar kalendāro dienu skaitu izlīdzinātus datus (ja nav norādīts citādi).

pasliktinās, turklāt arī tajās nozarēs, kuras iepriekšējā ceturksnī nodrošināja izaugsmi. Apstrādes rūpniecības izlaides janvāra operatīvie statistiskie rādītāji jau iezīmē kritumu mēneša pārmaiņās (1.7%). Gada kāpuma temps gan saglabājas pozitīvs (2.8%), tomēr tas ir divas reizes zemāks nekā iepriekšējos mēnešos. Uzņēmēju aptaujās ražotāji kā darbību ierobežojošus šķēršļus salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu biežāk norāda citas problēmas (iespējams, ka to vairākums saistīts ar pandēmijas radītajām loģistikas un izejmateriālu un komplektējošo daļu pieejamības problēmām), taču krietni sarukusi darbaspēka pieejamības problēma. Savukārt nepietiekams pieprasījums uzņēmēju vērtējumā ir viens no nozīmīgākajiem šķēršļiem jau kopš 2019. gada vidus.

16. attēls

APSTRĀDES RŪPNIECĪBAS PRODUKCIJAS IZLAIDE
(salīdzināmajās cenās; %)

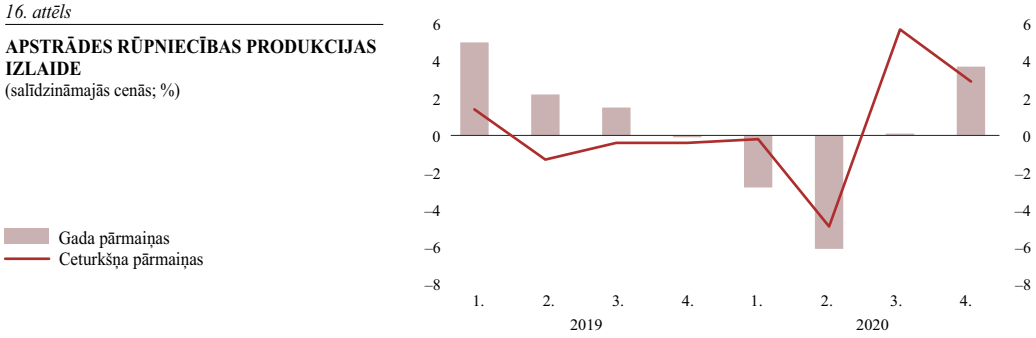

3.2. Būvniecība un nekustamā īpašuma nozare

Valdības pavasarī piešķirtais papildu finansējums ceļu remontdarbiem deva iespēju būvniecības izaugsmē pēc vājāka snieguma 2. un 3. ceturksnī gada beigās panākt kāpumu – pievienotā vērtība 4. ceturksnī salīdzinājumā ar 3. ceturksni pieauga par 6.5% (salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu – par 2.0%). Būvniecības izaugsmi gada beigās un gadā kopumā (3.4%) nodrošināja tieši ceļu būvniecība, palielinājās arī ēku (lauksaimniecības nedzīvojamo saimniecības ēku, daudzdzīvokļu ēku un biroju) celtniecība un specializētie būvdarbi. Savukārt tirdzniecības un ražošanas ēku, kā arī pilsētsaimniecības infrastruktūras objektu būvniecībā bija vērojams kritums.

Būvnieku noskaņojums saglabājas stabili negatīvs galvenokārt saistībā ar pasūtījumu novērtējumu, jo privātos investorus biedē neziņa par nākotni, un tas var samazināt jaunu privāto būvniecības objektu nonākšanu tirgū. Papildu investīciju ieplūde nozarē nav koriģējusi būvniecības izmaksas, un kopējo izmaksu gada pieauguma temps turpināja palēnināties. To galvenokārt noteica būvmateriālu cenu kritums un būvnieku darba samaksas pieauguma tempa samazināšanās. Jaunbūvju skaita palielināšanās gada beigās gan dzīvojamo, gan nedzīvojamo ēku segmentā, kā arī izsniegto būvatļauju skaits liecina par mērenu būvniecības darbu turpināšanos visos segmentos. Ēku būvniecības izaugsmi noteiks nepieciešamība pakāpeniski atjaunot pašreizējo dzīvojamo fondu. Covid-19 pandēmijas otrais vilnis un ar to saistītie ierobežojumi nav būtiski ietekmējuši būvniecības nozares izaugsmi, tomēr nenoteiktās ekonomiskās attīstības apstākļos atsevišķi privāto investīciju projekti ir atlikti uz vēlāku laiku un, augot izmaksu riskam, var netikt īstenoti plānotajā apjomā un kavēt nozares izaugsmi vidējā termiņā.

Nekustamā īpašuma tirgus nozares pievienotā vērtība 2020. gadā saglabājās gandrīz 2019. gada līmenī (–0.4%). Pēc krasā krituma pandēmijas pirmā viļņa laikā 2020. gada 2. pusgadā nekustamā īpašuma tirgus aktivitāte atjaunojās. 4. ceturksnī nekustamā īpašuma nozares pievienotā vērtība salīdzinājumā ar 3. ceturksni pieauga par 0.2% un salīdzinājumā ar iepriekšējā gada 4. ceturksni – par 4.0%. Šīs nozares aktivitātes atjaunošanos pēc pirmā pandēmijas viļņa noteica lielāks īpašumu pieprasījums ārpus Rīgas, kā arī būtiska valsts mājokļu atbalsta programmas paplašināšana, t.sk. subsīdiju programma mājokļa iegādei daudzbērnu ģimenēm, bet gada nogalē aktivizējās arī darījumi Rīgas nekustamo īpašumu tirgū, t.sk. ar sērijveida dzīvokļiem. Pandēmija vairāk ietekmējusi nekustamo īpašumu

darījumu skaitu, mazāk – cenas. 2020. gadā sērijveida dzīvokļu cenas vidēji kritās par 1.5%, bet Zemesgrāmatā reģistrēto nekustamā īpašuma pirkuma darījumu skaits Latvijā (t.sk. Rīgā) salīdzinājumā ar 2019. gadu pieauga par 2% (Rīgā – par 8%).

17. attēls

BŪVNIECĪBAS PRODUKCIJA
(salīdzināmajās cenās; ceturkšņa pārmaiņas; %)

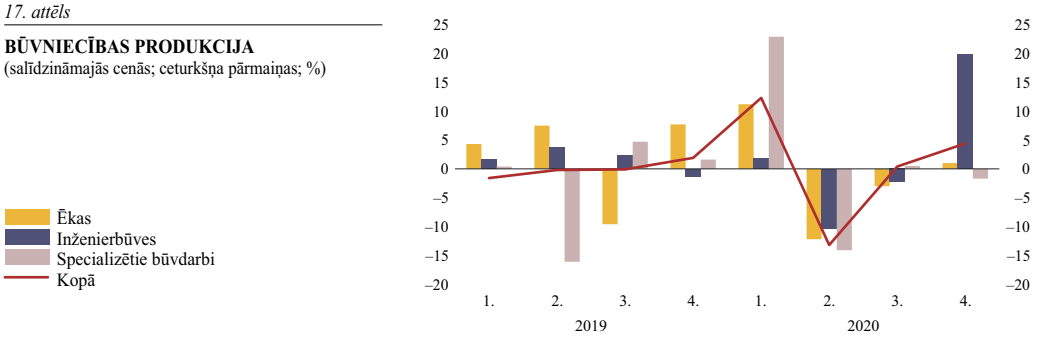

Tiek prognozēts, ka nekustamā īpašuma tirgū saglabāsies piesardzīga izaugsme, jo gandrīz visu nekustamā īpašuma veidu (māju, zemes, dzīvokļu) pieprasījums pārsniedz piedāvājumu. Rīgā turpinās jauno daudzdzīvokļu ēku projektu celtniecība, kā arī tiek renovētas pirmskara laika ēkas. Arī VAS "Valsts nekustamie īpašumi" turpina nodrošināt darbu nepārtrauktību nacionālas nozīmes ēku būvniecībā.

3.3. Tirdzniecība

Tirdzniecībā daudzos segmentos iespējams attīstīt pilnvērtīgāku attālināto pakalpojumu sniegšanu nekā citās pakalpojumu nozarēs, un katrā pandēmijas vilnī bija vērojams būtisks attālinātās tirdzniecības apjoma pieaugums, liecinot par sabiedrības pielāgošanos. Tirdzniecības pievienotā vērtība 2020. gadā saruka par 2.3%, t.sk. neliels kritums bija vērojams arī 4. ceturksnī, kad daļa mazumtirdzniecības vairs nebija pieejama klātienē. Arī sabiedrisku pasākumu atcelšana mazināja patēriņa vajadzības, kas ierasti būtu saistītas ar gatavošanos svētkiem. Tādējādi pēdējos mēnešos būtiski sarukusi nepārtikas preču, īpaši apģērbu un mājsaimniecības piederumu, mazumtirdzniecība (janvārī izņēmums bija mājsaimniecības elektropreces).

Pandēmijas otrā viļņa laikā mazumtirdzniecības mobilitātes rādītāji ilgstošāk nekā pirmā viļņa laikā saglabājas zemi. Īstermiņa dati liecina gan par mazumtirdzniecības apjoma kritumu janvārī, gan automobiļu pirmreizējās reģistrācijas zemu aktivitāti janvārī un februārī, bet tas savukārt norāda uz automobiļu tirdzniecības apjoma kritumu. Neraugoties uz valdības atbalsta pieejamību un tā paplašināšanu pēdējos mēnešos, lai palīdzētu stabilizēt situāciju darba tirgū un ienākumu līmeni, jūtams patērētāju tēriņu piesardzīgums. Patērētāju un mazumtirgotāju noskaņojums vēl arvien ir samērā pesimistisks un vienlaikus ar pārējiem minētajiem rādītājiem 1. ceturksnī kopumā liecina par gaidāmu nozares izaugsmes kritumu.

3.4. Transports

Transporta nozarē, sarūkot kravu pārvadājumiem un Covid-19 pandēmijas ietekmē strauji samazinoties arī pasažieru pārvadājumu apjomam, turpinās izaugsmes kritums. Transporta nozares pievienotā vērtība 2020. gadā samazinājusies par 14.7%, sarucis arī transporta pakalpojumu eksports.

Jau samērā ilgi vērojama ostās pārkrauto un pa dzelzceļu pārvesto kravu apjoma samazināšanās. To lielā mērā noteicis straujš ogļu kravu apjoma sarukums. Šī ilgtermiņa tendence saistīta ar Krievijas tranzītkravu pārvirzīšanu uz vietējām ostām un pakāpenisku atteikšanos no fosilajiem kurināmajiem citviet. Lai gan rekordlabā lauksaimniecības raža 2020. gadā nodrošināja labības kravu pozitīvu devumu un gada nogalē arī kokmateriālu kravu devums bija pozitīvs, tas nespēja kompensēt ogļu kravu apjoma kritumu. Ostās pārkrauto kravu apjoms samazinājās par 28.0%, savukārt pa dzelzceļu pārvesto kravu

apgrozība – par 46.9%. Pieejamie janvāra dati par ostu darbību liecina, ka līdzīga attīstība vērojama arī 2021. gada sākumā.

Gaisa transportā, kura darbību būtiski ietekmēja Covid-19 pandēmijas izraisītā krīze, pārvadāto pasažieru skaits 2020. gadā saruka par 74.2%. 2021. gada 17. martā atjaunota aviosatiksme ar trešajām valstīm, ļaujot gaisa transporta nozarei nedaudz atveseļoties. Tomēr, Latvijā un Eiropā saglabājoties augstiem saslimstības rādītājiem, kā arī valstīm turpinot ieviest ierobežojumus vīrusa izplatības kontrolei, nav gaidāms, ka tuvākajā laikā gaisa pasažieru plūsma atgriezīsies tādā līmenī, kāds bija sasniegts pirms krīzes. Tā kā darbības ierobežojumu dēļ AS "Air Baltic Corporation" un VAS "STARPTAUTISKĀ LIDOSTA "RĪGA"" īstenoja kolektīvās atlaišanas un samazināja lidmašīnu floti, būs nepieciešams laiks, lai nozare atveseļotos. Arī autotransporta darbību būtiski ietekmējusi Covid-19 pandēmija, apgrūtinot loģistiku, paildzinot piegādes, kā arī pārraujot piegāžu ķēdes. Šo apstākļu dēļ autotransporta kravu apgrozība 2020. gadā samazinājās par 8.4%, būtiski sarūkot kravu apgrozībai starptautiskajos pārvadājumos. Partnervalstīm pamazām atveseļojoties no krīzes, starptautisko kravu pārvadājumu pieprasījums palielināsies, tomēr arī šajā jomā būs nepieciešams laiks. Vērtējot autotransporta kravu pārvadājumus ilgākā termiņā, būtiska būs Mobilitātes pakotnes I tālākā virzība. EK pētījumā[1] secināts, ka kabotāžas kvotas un prasības transportlīdzeklim regulāri (ik pēc astoņām nedēļām) atgriezties valstī, kurā tas reģistrēts, var radīt papildu izmešus un negatīvi ietekmēt vidi. Tomēr, ja Mobilitātes pakotne I stāsies spēkā tās pašreizējā versijā, Latvijas autokravu pārvadājumu konkurētspēja pasliktināsies. Kopumā transporta nozare turpinās negatīvi ietekmēt IKP dinamiku arī 2021. gadā.

18. attēls

KRAVU APGROZĪJUMS GALVENAJOS KRAVU TRANSPORTA VEIDOS
(tonnkilometros; ostās – tonnas; gada pārmaiņas; %)

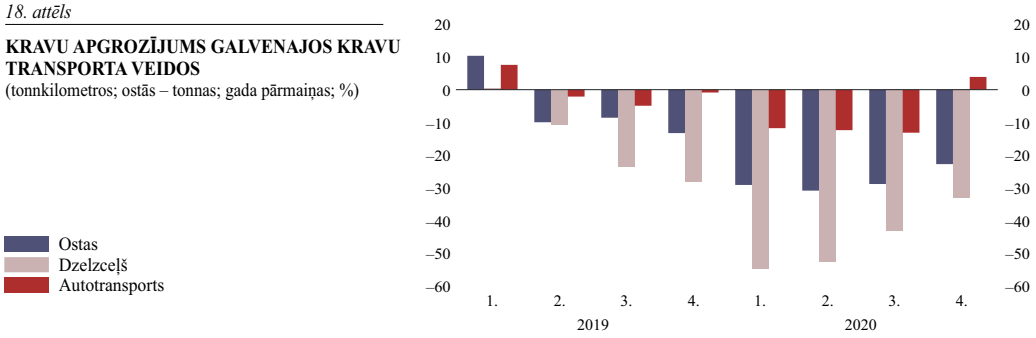

[1] *https://ec.europa.eu/transport/modes/road/news/2021-02-mobility-package-i-studies_en.*

4. IKP analīze no pieprasījuma puses[1]

Valstī ieviestie ierobežojumi un ienākumu sarukums, kā arī augstā nenoteiktība, kas kavē patēriņu un investīciju lēmumus, negatīvi ietekmējuši iekšzemes pieprasījumu. Tomēr uzņēmēji un patērētāji, lai mazinātu šo negatīvo ietekmi, tai pielāgojas, izmantojot jaunus digitālos vai citus risinājumus. Sabiedriskā patēriņa dinamiku nosaka atbalsta pasākumi Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes ietekmes mazināšanai. Latvijas ārējais pieprasījums salīdzinājumā ar citām Eiropas valstīm bijis noturīgāks, vienlaikus arī Latvijas eksporta struktūra bijusi labvēlīga un ar noturīgāku pieprasījumu pandēmijas apstākļos.

4.1. Iekšzemes pieprasījums

Līdzīgi kā Covid-19 pandēmijas sākumā 2020. gada pavasarī, arī 2020. gada 4. ceturksnī visnozīmīgāk saruka patēriņš. To būtiski ietekmēja pandēmijas ierobežošanai ieviestie pasākumi galvenokārt pakalpojumu jomā, t.sk. ceļošanas, kultūras, sporta un citu veidu pasākumu ierobežojumi, kas tēriņus padarīja neiespējamus. Tomēr šis kritums ir krietni mazāks, nekā tika lēsts, balstoties uz pavasara ietekmes pieredzi. Tātad uzņēmēji un patērētāji ir vairāk pielāgojušies situācijai un raduši jaunus digitālus vai citus risinājumus produkcijas izlaides un patēriņa uzturēšanai. Šādi procesi tika prognozēti, tomēr tie izrādījušies efektīvāki un apjomīgāki. Iepriekš neierasts risinājums patēriņa veicināšanai un krīzes radītās nevienlīdzīgās ietekmes uz mājsaimniecībām mazināšanai ir vienreizējo pabalstu izmaksa ģimenēm ar bērniem, pensionāriem un cilvēkiem ar invaliditāti jeb t.s. helikoptera nauda, kas veicinās iedzīvotāju tēriņu pieaugumu 2021. gadā.

Krīzes situācija negatīvi un visaptveroši ietekmējusi patērētāju noskaņojumu, tomēr salīdzinājumā ar 2008.–2010. gada krīzi ģimenes materiālā stāvokļa novērtējums ir krietni pozitīvāks, bet situācija tautsaimniecībā un tās prognozes tiek vērtētas gandrīz tikpat negatīvi. Tas liek secināt, ka šī krīze vairāk skar paradumus un noskaņojumu, bet mazāk negatīvi ietekmē ienākumus. Tomēr jāatzīst, ka ir ļoti daudz liecību par nevienmērīgu krīzes ietekmi, un arī šie noskaņojuma rādītāji varētu būt krasi polarizēti.

19. attēls

IKP UN PIEPRASĪJUMA PUSE KOMPONENTU DALĪJUMĀ
(gada pārmaiņas; salīdzināmajās cenās; procentu punktos)

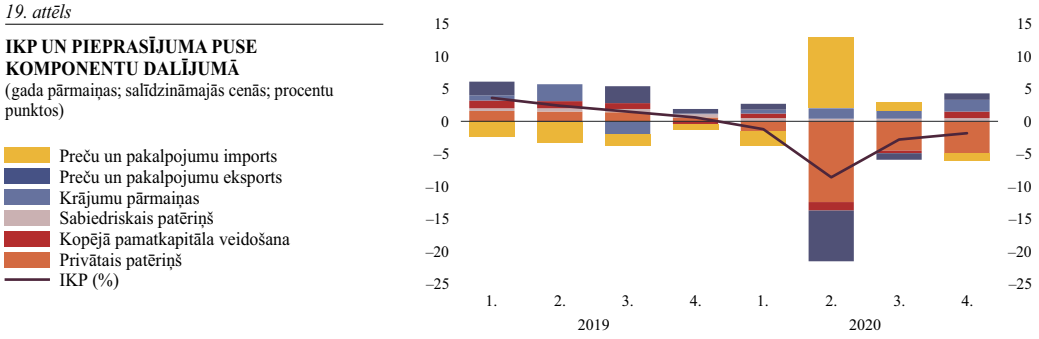

Investīciju aktivitāte 2020. gada nogalē un visā gadā kopumā bijusi kūtra. Privātā sektora investori augstas nenoteiktības apstākļos bija piesardzīgi, un daļa investoru atlika ieguldījumu plānus. Savukārt valdības investīcijas balstīja tās lēmums par papildu finansējuma piešķiršanu infrastruktūras uzlabošanai un citi atbalsta veidi, tomēr projektu īstenošana ne vienmēr izdevās.

Investīciju dalījumā 4. ceturksnī (tāpat kā 2020. gadā kopumā) visnegatīvākais bija transporta aprīkojuma devums, savukārt vispozitīvākais – citu būvju un ražošanas iekārtu devums. Ražošanas iekārtu grupa ietver arī datorus un citas informācijas un komunikācijas tehnoloģiju iekārtas, kas attālinātā darba popularitātes pieauguma apstākļos ir ļoti pieprasītas preces. Inženierbūvju būvniecība liecina par izaugsmi un palīdz uzturēt investīciju kopējo līmeni.

[1] Šajā nodaļā IKP un pieprasījuma puses komponenti analizēti salīdzināmajās cenās, izmantojot sezonāli un ar kalendāro dienu skaitu izlīdzinātus datus (ja nav norādīts citādi).

20. attēls

INVESTĪCIJAS
(2015 = 100; salīdzināmajās cenās)

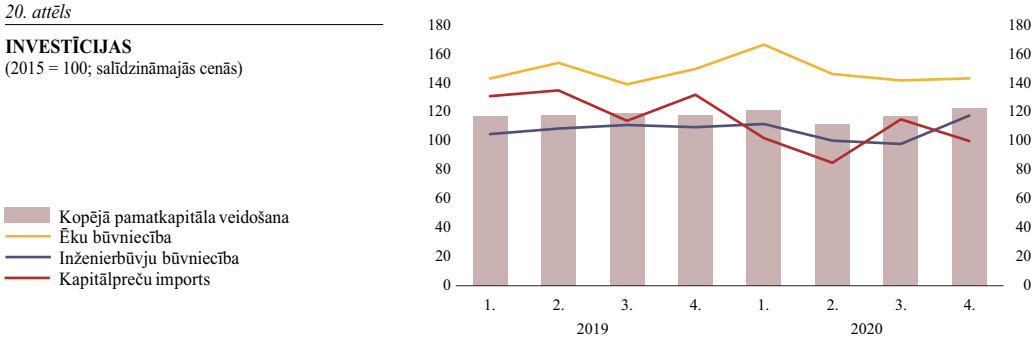

Arī turpmāk ES finansējums būs svarīgs investīciju līmeņa kāpināšanā un tautsaimniecības izaugsmes stiprināšanā. Tuvākajos gados tautsaimniecībā ieplūdīs nozīmīgi papildu līdzekļi no ES, t.sk. *Rail Baltica* un ES Atjaunošanas un noturības mehānisma ietvaros (ANM). *Rail Baltica* projekta kopējās izmaksas Latvijā tiek lēstas nepilnu 2 mljrd. eiro apjomā. Darbu aizkavēšanās dēļ iespējama projekta galatermiņa pārcelšana no 2026. gada uz 2030. gadu, vienlaikus palielinot kopējo izmaksu kāpuma risku. Turklāt pašlaik trūkst skaidrības par projekta pilno finanšu plūsmu, ņemot vērā vēl izstrādes procesā esošo ES daudzgadu budžeta plānu 2021.–2027. gadam. Savukārt ES pamatregulas ANM plāna īstenošanai ir apstiprinātas, un tas savukārt ļauj turpināt investīciju plāna izstrādi 1.65 mljrd. eiro apjomā periodam līdz 2026. gadam. Latvija pagaidām izvēlējusies sagatavot plānu 70% apmērā no potenciāli pieejamā finansējuma, jo atlikušo pieejamo finansējuma apjomu EK aprēķinās 2022. gada augustā, balstoties uz IKP pārmaiņu datiem. Tikmēr ANM sniedz iespēju ar publisko atbalstu veicināt investīciju ieplūdi tautsaimniecībā, vienlaikus nepalielinot valsts parāda līmeni.

21. attēls

PATĒRĒTĀJU NOSKAŅOJUMS UN TO RAKSTUROJOŠIE RĀDĪTĀJI
(atbilžu saldo; procentu punktos)

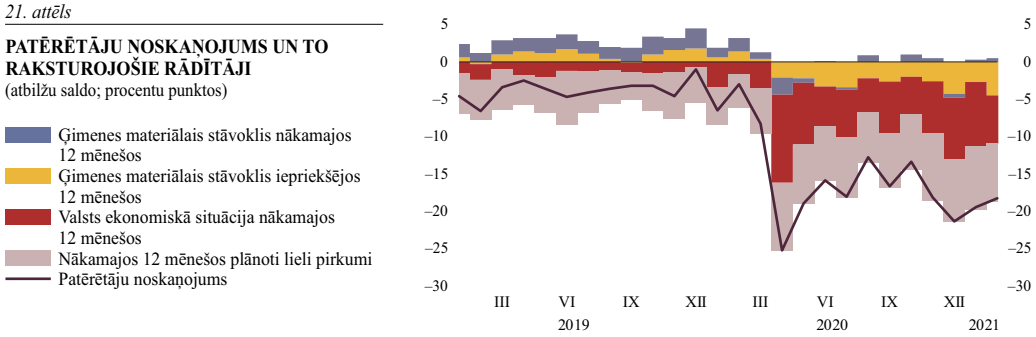

4.2. Valdības patēriņš

Sabiedrisko patēriņu 2020. gada 2. pusgadā turpināja ietekmēt saistībā ar Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes risināšanu pieņemtie lēmumi, gan veicinot uzņēmumu likviditāti, gan palīdzot saglabāt iedzīvotāju ienākumus. Turklāt kopš 2021. gada sākuma valdības atbalsts krīzes mazināšanai būtiski pieaudzis, tāpēc šogad tiek prognozēts lielāks budžeta deficīts.

Vispārējās valdības sektora nodokļu ieņēmumi 2020. gada 2. pusgadā atkal palielinājās (2. ceturksnī tika novērota to strauja samazināšanās). 3. un 4. ceturksnī uzlabojoties ekonomiskajai situācijai, nodokļu ieņēmumi salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu nedaudz pieauga (attiecīgi par 1.4% un 0.6%). Arī 2021. gada janvāra dati liecina, ka, neraugoties uz dažādām nozarēm izvirzītajiem stingrajiem ierobežojumiem, nodokļu ieņēmumi salīdzinājumā ar iepriekšējā gada janvāri, t.i., laiku pirms pandēmijas, nav būtiski samazinājušies (kritums – tikai 3.3%). Tomēr kopš 2021. gada sākuma iespējas izvērtēt izpildi atsevišķu nodokļu līmenī ir apgrūtinātas, ņemot vērā, ka būtisks nodokļu ieņēmumu apjoms fiksēts vienotajā nodokļu kontā (janvārī – 108.4 milj. eiro jeb 13.9% no kopējiem nodokļu ieņēmumiem).

Nodokļu samaksas termiņa pagarinājumi, kas piešķirti, pamatojoties uz Covid-19 pandēmijas ietekmi, saskaņā ar VID datiem kopš pandēmijas sākuma līdz 2021. gada 8. martam kopumā sasniedza 209.4 milj. eiro. No pagarinājumiem, kas piešķirti 2020. gadā, visvairāk (45.3%) tika piešķirti sociālās apdrošināšanas iemaksu samaksai, 32.5% – PVN maksājumiem un 14.5% – iedzīvotāju ienākuma nodokļa samaksai. Tiek prognozēts, ka 2021. gadā šā atbalsta instrumenta izmantošana būs mazāka, ierobežojumiem mazinoties un tautsaimniecībai atveseļojoties, kā arī uzņēmumiem sākot to nodokļu daļēju atmaksāšanu, uz kuriem attiecās samaksas termiņa pagarinājumi.

Savukārt budžeta izdevumos Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes ietekme bija nozīmīga jau 2020. gada 2. ceturksnī un turpinājās arī 2. pusgadā, izdevumiem salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu palielinoties par 8%, līdzvērtīgi pieaugot gan uzturēšanas, gan kapitālajiem izdevumiem. 2021. gadā valdības izdevumi augs arī saistībā ar lēmumiem par papildu atbalsta pasākumiem Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes seku mazināšanai, īpaši sociālo pabalstu jomā, kas ietver vienreizējo atbalstu vecākiem (500 eiro par bērnu), vienreizējos pabalstus pensionāriem un invalīdiem (200 eiro), kā arī ar veselības aprūpi saistīto atbalstu un papildu izdevumiem infrastruktūras projektiem. Nozaru dalījumā visplašākais atbalsts paredzēts veselības jomai, bet subsīdiju veidā atbalsts plānots arī lauksaimniekiem, kultūras, tūrisma un citām nozarēm. Valsts ieņēmumu dienesta programmās 2021. gada pirmajos trijos mēnešos turpināja palielināties izmaksātie apgrozījuma granti, bet marta sākumā sāka samazināties dīkstāves un algu subsīdiju izmaksas, kā arī to pieteikumu skaita pieauguma temps.

Vispārējās valdības budžeta deficīts 2020. gadā tiek lēsts 5.3% apmērā no IKP, bet precīzāka informācija sekos pēc *Eurostat* paziņojuma aprīļa beigās. Savukārt 2021. gadā Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes mazināšanas atbalsta pasākumu ietekmē, ņemot vērā jauno, plašo atbalsta grozu, tiek prognozēts budžeta deficīta pieaugums līdz 7.7% no IKP.

2021. gada vispārējās valdības parāda vērtējums salīdzinājumā ar 2020. gada decembra prognozi ir paaugstināts, parāda līmenim sasniedzot 48.6% no IKP (2020. gada novērtējums – 44.7% no IKP). Parāda attīstību galvenokārt ietekmē ar Covid-19 pandēmiju saistīto atbalsta pasākumu paplašināšana, ieviešot jaunus atbalsta instrumentus iedzīvotāju ienākumu saglabāšanai, kā arī būtiski palielinot finansējumu veselības nozarei un grantiem uzņēmējdarbībā.

4.3. Tirdzniecības bilance

Arī tirdzniecības bilanci neapšaubāmi ietekmēja epidemioloģiskās problēmas un ierobežojumi. Gan krīzē, gan atveseļošanās fāzē Latvijas preču eksportu veicināja gan tirdzniecības partnervalstu tautsaimniecības veiksmīgāka attīstība salīdzinājumā ar citām Eiropas valstīm, gan Latvijas eksportētāju saražoto produktu struktūra, kuriem pandēmijas apstākļos bija noturīgāks pieprasījums. Latvijas preču eksports 2020. gada 2. pusgadā pat pieauga, tomēr apgrūtināta pārrobežu pakalpojumu sniegšana neļāva palielināt kopējo eksporta apjomu. Arī 2021. gada sākumā saglabājas plaši starpvalstu pārvietošanās ierobežojumi, kas kavēs pakalpojumu eksporta atveseļošanos. Preču eksportu veicinās spēcīgs pieprasījums, un tā izaugsme lielā mērā būs atkarīga no ražošanas un pārdošanas apjoma kāpināšanas iespējām, ņemot vērā 2020. gadā sasniegto rekordapjomu.

Preču tirdzniecība 2020. gada 3. ceturksnī strauji atjaunojās, un sekmīgākās nozares, kas mazināja krīzes krituma apjomu, turpināja veiksmīgi attīstīties arī 4. ceturksnī, neraugoties uz ierobežojumiem, kas joprojām mainīgā stingrībā saglabājās Latvijā un tirdzniecības partnervalstīs. Atsevišķās nozarēs krīze pat radīja papildu pieprasījumu, un lielāko pieaugumu nodrošināja elektronikas un elektroierīču eksports. Graudaugu rekordraža sakrita ar lielu globālo pieprasījumu un strauji augošām cenām 2. pusgadā. Arī koksnes eksportu labvēlīgi ietekmēja pieprasījuma un cenu kāpums, un gada beigās tas strauji palielinājās.

Tomēr preču eksporta kāpums 2. pusgadā neatsvēra stagnāciju pārrobežu pakalpojumu sniegšanā, kas īpaši neatguvās no krīzes dziļākā punkta. Vissmagāk cietušais braucienu eksports 2020. gada pēdējā ceturksnī sasniedza tikai piekto daļu no iepriekšējā gada līmeņa, un tas bija pat mazāks nekā 2. ceturksnī. Savukārt citi saimnieciskās darbības, būvniecības un datorpakalpojumi pandēmijas gadā spēja saglabāt izaugsmi, taču nespēja kompensēt ar pārvietošanos saistīto pakalpojumu sniegšanas vērtības kritumu.

22. attēls

PREČU EKSPORTS UN EKSPORTA PREČU GRUPAS
(gada pārmaiņas; milj. eiro)

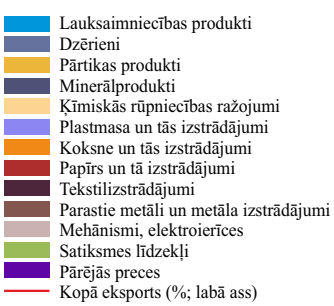

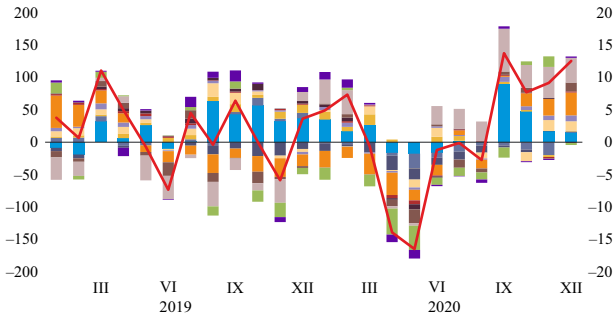

Atjaunojoties iekšzemes pieprasījumam, 2020. gada 2. pusgadā atguvās imports, palēninājās starppatēriņa preču importa lejupslīde, 3. ceturksnī salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu pieauga kapitālpreču imports. Pieaugums mehānismu un elektroierīču, parasto metālu un ķīmiskās rūpniecības ražojumu importā liecināja par ražošanas līdzekļu piegāžu atjaunošanos. Tomēr gada beigās preču eksporta vērtība kāpa vēl straujāk un noteica pozitīvu preču un pakalpojumu tirdzniecības bilanci 4. ceturksnī un visā 2020. gadā.

5. Darba tirgus, izmaksas un cenas

Covid-19 izplatība turpinās, pagaidām neļaujot mazināt ierobežojošo pasākumu stingrību. Tas rada sarežģījumus darba tirgū. 2021. gada sākumā bezdarba līmenis augs, tomēr valsts atbalsta pieejamība šogad kavēs strauju bezdarba līmeņa kāpumu. Atalgojuma pieaugumu visbūtiskāk ietekmēs minimālās algas palielināšana, mediķu un pedagogu algu paaugstināšana, kā arī īslaicīgi – ar Covid-19 saistītās piemaksas mediķiem. Februāris visdrīzāk bija pēdējais mēnesis tuvākajā laikā, kurā bija vērojama patēriņa cenu deflācija. Patēriņa cenu pieaugumu noteiks izejvielu cenu kāpums pasaulē un pakalpojumu sadārdzināšanās atliktā pieprasījuma un izmaksu pieauguma dēļ. Lai gan strauju inflācijas kāpumu nesola ne ražotāju un importētāju cenu dinamika, ne uzņēmēju un patērētāju inflācijas gaidas, šogad atsevišķos brīžos gada inflācija varētu īslaicīgi pietuvoties neierastam (3%) līmenim.

Gada sākumā pasliktinoties ekonomiskajai situācijai, palielinājies arī NVA reģistrēto bezdarbnieku skaits. Lai gan nav pasliktinājies darba devēju redzējums par nodarbinātību tuvākajos mēnešos, tomēr tas joprojām atpaliek no līmeņa, kāds bija sasniegts pirms krīzes. Ekonomiskās aktivitātes atjaunošanās un valsts atbalsta pieejamība līdz jūnijam kavēs tālāku bezdarba pieaugumu. Bezdarba līmeņa prognozes saglabājas tuvu decembrī prognozētajam – 2021. gadā 8.3% no ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita (decembra prognoze – 8.5%), savukārt straujāka ekonomiskās aktivitātes palielināšanās šā gada beigās samazinās 2022. gada bezdarba līmeni līdz 7.3% (decembra prognoze – 7.5%).

23. attēls

BEZDARBA LĪMENIS
(% no ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita)

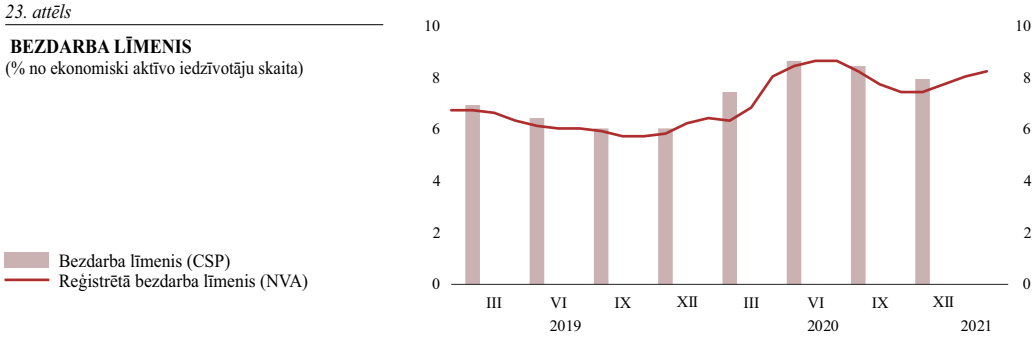

Atalgojuma pieaugums 2020. gadā bijis daudz straujāks, nekā tika prognozēts. Tas lielā mērā saistīts ar strukturālajām pārmaiņām. Darba devēji biežāk atlaiduši vai sūtījuši dīkstāvē mazāk kvalificētos vai mazāk pieredzējušos darbiniekus, kuri saņem mazāku atalgojumu. Par to liecina darba samaksas fonda statistika, kas uzrāda vien mērenu pieaugumu. Tas savukārt nozīmē, ka statistiski vidējie darba ienākumi palielinājušies, lai gan algu pieaugums, visticamāk, skāris tikai nedaudzus. 2021. gadā darba samaksas kāpumu galvenokārt noteiks minimālās algas palielināšana no 430 eiro uz 500 eiro, kā arī normatīvajos aktos paredzētais atalgojuma pieaugums mediķiem un pedagogiem. Īslaicīgs pozitīvs devums būs arī ar pandēmiju saistītajām piemaksām medicīnas darbiniekiem. Vienlaikus nav gaidāms būtisks spiediens uz algu palielināšanu, jo darbaspēka piedāvājums būs liels. Arī uzņēmumu finanšu resursi pēc krīzes būs ierobežoti, un tas var kavēt atalgojuma kāpumu krīzes skartajās nozarēs. Paredzams, ka minēto faktoru ietekmē darba samaksa šogad pieaugs par 6.9% (decembra prognoze – 5.3%). Savukārt 2022. gadā, uzlabojoties ekonomiskajai aktivitātei un palielinoties kvalificēta darbaspēka pieprasījumam, vidējā darba samaksa pieaugs par 5.7% (decembra prognoze – 5.1%).

Patēriņa cenu deflāciju februārī joprojām noteica dažu specifisko produktu grupu, piemēram, izmitināšanas pakalpojumu un degvielas, cenu kritums, ¾ produktu cenu pieaugot straujāk par kopējo rādītāju. Ražotāju cenu pārmaiņas gada sākumā pakāpās nedaudz virs nulles, un to galvenokārt noteica enerģijas un kokapstrādes nozares. Abu šo komponentu cenu dinamika atspoguļo pārmaiņas pasaules preču biržās.

24. attēls

MĒNEŠA VIDĒJĀ BRUTO NOMINĀLĀ DARBA SAMAKSA
(par pilnas slodzes darbu; gada pārmaiņas; %)

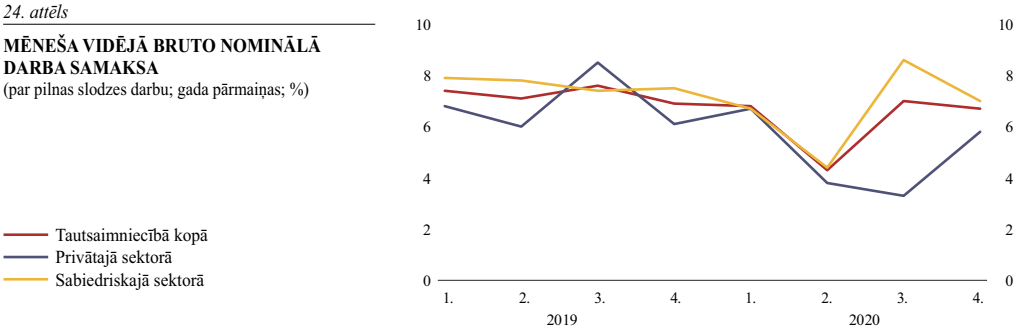

25. attēls

SPCI PĀRMAIŅU SADALĪJUMS
(12 mēnešu laikā; pa 163 produktu grupām; %)

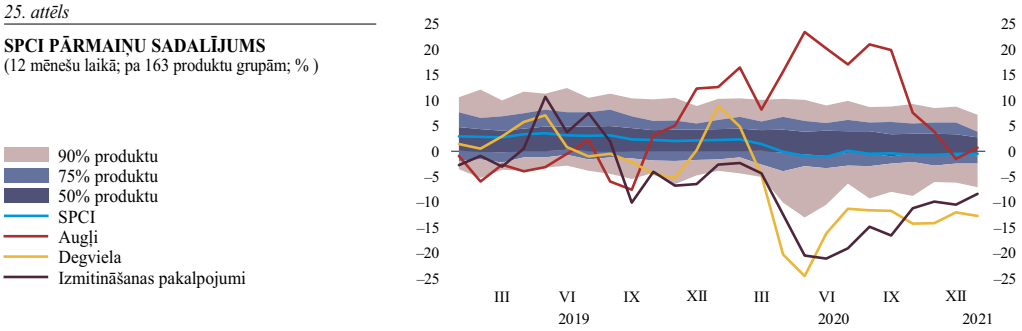

Naftas cena, izteikta ASV dolāros, atgriezās līmenī, kāds bija pirms pandēmijas. Naftas sadārdzinājums kopš 2020. gada beigām galvenokārt atspoguļoja cerības uz vakcīnām kā efektīviem līdzekļiem cīņā ar pandēmiju. Naftas cenas augšupvērsto virzību ietekmēja arī notikumi naftas tirgos – turpinājās OPEC+ naftas ieguves ierobežojumi, samazinājās naftas produktu krājumi, samērā zemā līmenī saglabājās ASV slānekļa naftas ieguves platformu skaits. Lai gan daži analītiķi neizslēdz naftas cenas kāpumu pat virs 100 ASV dolāriem par barelu, vairākums investoru tomēr prognozē nelielu naftas cenu samazinājumu vidējā termiņā, pamatojoties uz brīvām jaudām naftas ieguves kāpināšanai OPEC+ valstīs, jaunās ASV prezidenta administrācijas signāliem par attiecību ar Irānu normalizēšanos, kā arī iespējamo pandēmijas apkarošanas kavēšanos. Augstāku naftas cenu ietekmi uz inflāciju Latvijā nedaudz kompensēja eiro kursa pieaugums attiecībā pret ASV dolāru. Ar dažu nedēļu nobīdi naftas cenu kāpums atspoguļojās degvielas mazumtirdzniecības cenās. Turklāt gadu mijā no rekordzemiem līmeņiem sāka lēnām augt siltumenerģijas un dabasgāzes tarifi: ja naftas sadārdzinājums izrādīsies noturīgs, tarifi visticamāk turpinās palielināties.

26. attēls

NAFTAS CENAS PROGNOZE
(*Brent* jēlnafta; gadā vidēji; ASV dolāros par barelu)

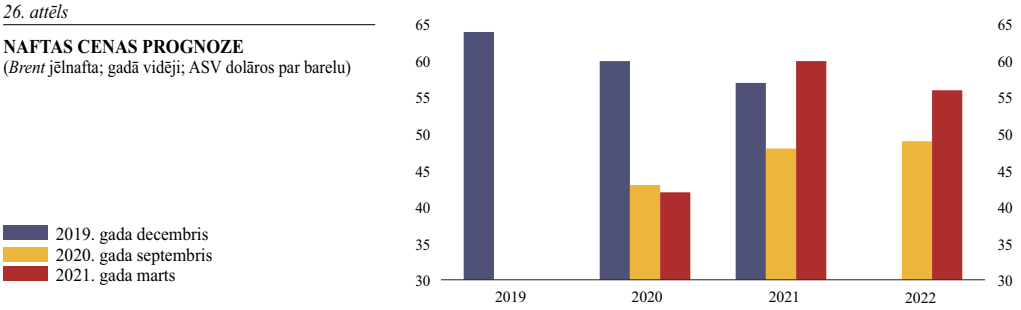

Koksnes cenas pasaulē pēc īsa krituma 2020. gada rudenī sasniedza jaunu rekordlīmeni, galvenokārt atspoguļojot augstāku koksnes pieprasījumu māju atjaunošanas darbu lielā apjoma dēļ Covid-19 pandēmijas laikā. Augsts pieprasījums pēc jauniem mājokļiem ASV būtiski palielina pieprasījumu pēc kokmateriāliem. Savukārt Kanāda (galvenais koksnes eksportētājs uz ASV) pārtrauca ļoti aktīvo koku izciršanu mizgraužu kaitējuma dēļ. Investori uzskata, ka, lai gan īstermiņā koksnes cenas var saglabāties neierasti augstas, vidējā termiņā koksnes pieprasījumam vajadzētu atgriezties ierastajā līmenī. Koksnes cenas var samazināt arī iespējamā pārprodukcija, pašlaik ražotājiem mēģinot pilnībā izmantot jaudas, lai gūtu maksimālu labumu no augstajām koksnes cenām.

27. attēls

DEGVIELAS VIDĒJĀ MAZUMTIRDZNIECĪBAS CENA
(eiro par litru)

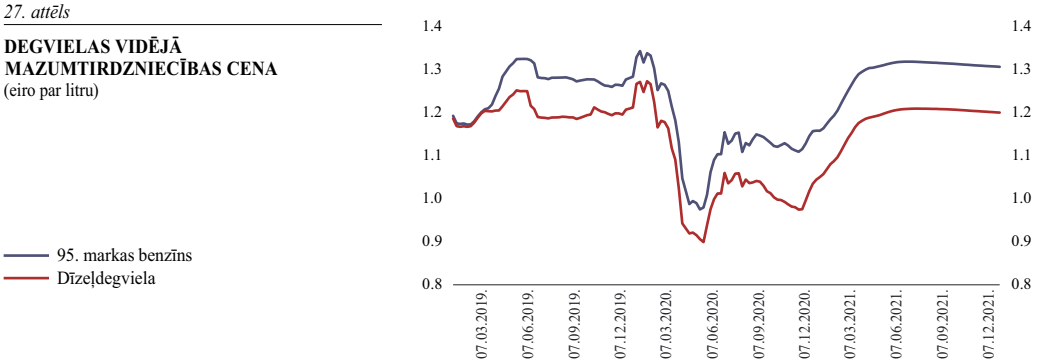

Pasaules pārtikas cenas pēdējo mēnešu laikā pieauga. Būtiski palielinājās graudaugu cenas, atspoguļojot gan spēcīgu importētājvalstu (Ķīnas) pieprasījumu, gan arī mazāku eksportu no Krievijas (ieviests eksporta nodoklis, lai mazinātu pārtikas cenu kāpumu iekšējā tirgū) un Ukrainas (mazākas ražas dēļ). Nedaudz pieauga arī globālās piena produktu cenas (spēcīgs Ķīnas un Rietumeiropas pieprasījums) un gaļas cenas (augsts pieprasījums laikā, kad atsevišķās Eiropas valstīs uzliesmo putnu gripa un Ķīnā atkal parādās cūku mēris). Cukura cenu kāpums atspoguļo naftas cenas pieaugumu – arvien biežāk cukura vietā tiek ražots etanols. Covid-19 pandēmijas sākumā pieauga iedzīvotāju pieprasījums pēc ilgstoši uzglabājamiem pārtikas produktiem (piemēram, griķiem), kas palielināja to patēriņa cenas, un arī pašlaik griķu mazumtirdzniecības cena ir būtiski augstāka nekā pirms gada.

Vietējā tirgū realizēto ilglietojuma preču ražotāju cenas 2020. gada laikā pieauga par 5%. Tomēr zemāko importa cenu dēļ rūpniecības preču patēriņa cenas 2020. gadā palielinājās tikai par nepilnu pusi procenta. Līdz šim nav piepildījušās bažas, ka piegādes ķēžu traucējumi būtiski sadārdzinās rūpniecības preču importa un patēriņa cenas. Ražotāju inflācijas gaidas, lai gan ir augstākas nekā pandēmijas sākumā, joprojām atpaliek no līmeņa, kāds bija pirms pandēmijas.

Pakalpojumu cenas pēc sarukuma pandēmijas pirmajos mēnešos 2020. gada 2. pusgadā atkal sāka palielināties. Arī nākamajos mēnešos paredzams pakalpojumu sadārdzinājums. To noteiks gan pieprasījuma, gan izmaksu faktori. Iepriekšējos mēnešos vairāki pakalpojumi nebija pieejami, tāpēc atliktais pieprasījums mazinās iedzīvotāju uzkrājumus un palielinās patēriņu, tiklīdz tiks mazināta ar Covid-19 pandēmiju saistīto ierobežojumu stingrība. Turklāt vairāku pakalpojumu izmaksas uz vienu klientu ir augstākas nekā pirms pandēmijas gan fiziskās distancēšanās noteikumu dēļ, gan tāpēc, ka 2021. gada sākumā būtiski pieauga minimālā alga. Pieprasījuma un izmaksu faktoru mijiedarbības dēļ vairākas frizētavas un skaistumkopšanas saloni, kas atsāka darbu martā, jau paziņojuši par cenu kāpumu.

28. attēls

SPCI KOMPONENTI
(gada pārmaiņas; procentu punktos)

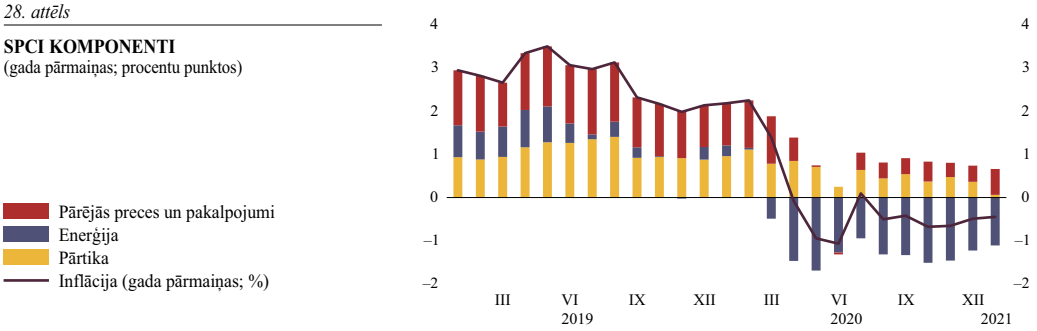

Dažiem pakalpojumiem, kuru sniegšana tika apturēta, pēdējos mēnešos pieejams vien cenu novērtējums (dažos gadījumos tika pieņemts, ka cenu līmenis nemainās). Tas nozīmē, ka, piemēram, frizētavu pakalpojumu cenās februārī vēl neatspoguļojas ne minimālās algas kāpums, ne atliktā patēriņa ietekme. Līdzīgi arī gaisa transporta pakalpojumu cenas vēl neatspoguļo degvielas sadārdzinājuma ietekmi. Šo faktoru ietekme patēriņa cenu statistikā

parādīsies tad, kad fiziskās distancēšanas noteikumu stingrības mazināšana ļaus pakalpojumu sniedzējiem strādāt ar lielāku jaudu.

Pandēmijas izraisīto patēriņa struktūras pārmaiņu ietekme uz inflāciju analizēta ielikumā.

IELIKUMS. VAI PANDĒMIJAS IZRAISĪTĀS PATĒRIŅA STRUKTŪRAS PĀRMAIŅAS IETEKMĒ INFLĀCIJU?

Covid-19 pandēmija būtiski ietekmējusi patērētāju iepirkšanās paradumus un attiecīgi mainījusi to preču un pakalpojumu grozu, kurus cilvēki izvēlas ikdienā. Pandēmijas dēļ bija ierobežotas iespējas saņemt vairākus pakalpojumus, atsevišķos mēnešos tas pat nebija iespējams. Piesardzības dēļ iedzīvotāji arī patērēja mazāk preču un pakalpojumu. Šāda paradumu maiņa atspoguļojas arī patēriņa cenu svaros 2021. gadā[1]. Apstrādātās pārtikas, piemēram, maizes un konditorejas izstrādājumu, svars ir pieaudzis, bet pakalpojumu – īpaši restorānu un kafejnīcu pakalpojumu – svars ir samazinājies (sk. 29. un 30. att.).

29. attēls

PATĒRIŅA CENU SVARU PĀRMAIŅAS ATSEVIŠĶĀM PRECĒM UN PAKALPOJUMIEM
(2021. gads; procentu punktos)*

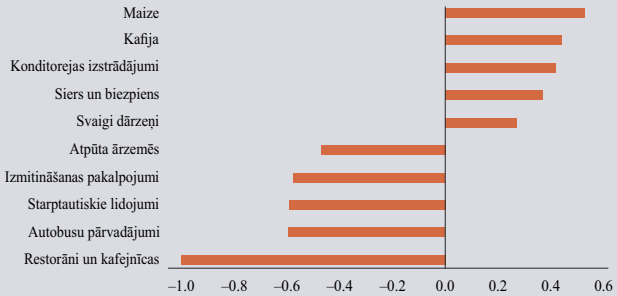

* Attēlā parādītas lielākās atsevišķu patēriņa cenu svaru pārmaiņas 2021. gadā salīdzinājumā ar 2020. gadu.

30. attēls

SVARU MAIŅAS IETEKME UZ INFLĀCIJU
(2021. gada janvārī; procentu punktos)*

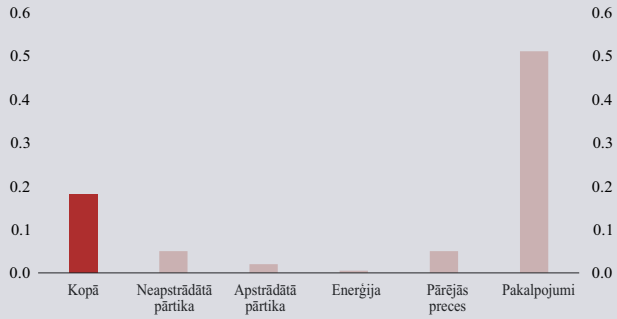

* Attēlā izmantoti patēriņa cenu dati pēc Eiropas individuālā patēriņa veidu klasifikācijas (ECOICOP5). Inflācijas prognožu aplēses balstītas uz Latvijas Bankas inflācijas STIP modeli (Latvijas Bankas Pētījums 1/2020).

Tik strauja patēriņa preču un pakalpojumu groza maiņa ir nedaudz ietekmējusi arī kopējo inflāciju. Proti, kopējā inflācija ir pieaugusi, jo palielinājies to preču un pakalpojumu svars, kuru cenas pēdējā gada laikā pieaug (piemēram, maizei), un samazinājies to preču un pakalpojumu svars, kuru cenas samazinās (piemēram, lidojumiem un atpūtai ārzemēs). Aplēses rāda, ka svaru maiņa visvairāk ietekmējusi tieši pakalpojumu cenas – svaru pārmaiņu dēļ 2021. gada janvārī tās bija par 0.5 procentu punktiem augstākas (30. att.).

Raugoties nākotnē, mūsu aplēses liecina, ka kopumā patēriņa struktūras pārmaiņu ietekme uz 2021. gada vidējo inflāciju nebūs liela – pozitīva ietekme uz janvāra inflāciju lielākoties tiks kompensēta nākamajos mēnešos[2]. Gaidāms, ka 2021. gada 2. pusgadā ar Covid-19 saistīto ierobežojumu stingrība tiks mazināta un pieprasījums atjaunosies. Rezultātā daži pakalpojumi būs pieejamāki un, piemēram, izmitināšanas pakalpojumu cenas nedaudz pieaugs, taču ar mazāko svaru patēriņa grozā to ietekme nebūs liela.

[1] *Eurostat* rekomendācijas nosaka 2021. gada SPCI svaru novērtējumus, cik vien iespējams, balstīt uz lielāku informācijas klāstu par 2020. gada patēriņa izdevumiem. Sīkāk sk. *Guidance on the compilation of hicp weights in case of large changes in consumer expenditures*.
[2] Precīza ietekme būs zināma gada beigās pēc inflācijas datu publiskošanas par 2021. gada decembri.

6. Secinājumi un prognozes

2020. gadā IKP kritums bija mazāks, nekā gaidīts, un to ietekmēja gan veiksmīga pandēmijas ierobežošana, gan monetārais un valdības sniegtais atbalsts, gan patērētāju un uzņēmēju spēja pielāgoties, gan ar pandēmiju nesaistīti īslaicīgi faktori, piemēram, izcila graudu raža un straujais kokrūpniecības izlaides kāpums.

Gaidāms, ka 2021. gada sākumā IKP samazināsies, bet gadā kopumā IKP izaugsme varētu palielināties līdz 3.3% (2020. gada decembra prognoze – 2.8%). Lai gan ārkārtējā situācija tika pagarināta, tika palielināts arī valdības atbalsts krīzes pārvarēšanai. Tomēr saslimstībai mazinoties lēni, nenoteiktība saglabājas augsta. Tas apgrūtina investīciju lēmumu pieņemšanu, un kopā ar pandēmijas nelabvēlīgo ietekmi uz nodarbinātību un ienākumiem liek patērētājiem būt piesardzīgiem tēriņos. Vienlaikus ierobežojumu dēļ daudzi pakalpojumi vēl arvien nav pieejami vai nav iespējams tos pilnvērtīgi sniegt attālināti. Šādos apstākļos uzkrājumu līmenis 2021. gada 1. pusgadā saglabāsies augsts.

Pieņemot, ka vakcinācija norisēs atbilstoši plānam[1], gaidāms, ka, sākot ar 2021. gada 2. pusgadu, ierobežojumi būtiski mazināsies, un tas uzlabos gan patēriņa iespējas, gan patērētāju un uzņēmēju konfidenci. Mājsaimniecību ienākumus atbalstošie fiskālie pasākumi un aktīvāka pandēmijas laikā veikto piesardzības uzkrājumu un piespiedu uzkrājumu izlietošana, kas nebija iespējama ierobežojumu dēļ, noteiks privātā patēriņa strauju atjaunošanos. Sabiedriskā patēriņa nozīmīgais pieaugums šajā gadā būs saistīts ar palielināto fiskālo atbalstu krīzes ietekmes mazināšanai. Investīciju lēmumus balstīs tautsaimniecības dalībnieku noskaņojuma uzlabošanās, un pakāpeniski kļūs pieejams Atveseļošanās fonda finansējums. Preču un pakalpojuma eksporta izaugsme lēšama atbilstoša ārējam pieprasījumam, kas pakāpeniski atjaunojas. Augot ārējam un īpaši iekšzemes pieprasījumam, būtiski palielināsies arī preču un pakalpojumu imports, atspoguļojoties negatīvā ārējās tirdzniecības bilancē.

Tiek prognozēts, ka straujā atveseļošanās šā gada 2. pusgadā būs noturīga un 2022. gadā turpināsies, IKP pieaugot līdz 6.5%.

31. attēls

IKP
(gada pārmaiņas; %; salīdzināmajās cenās; sezonāli un ar kalendāro dienu skaitu izlīdzināti dati; 2021. un 2022. gads – Latvijas Bankas prognoze)

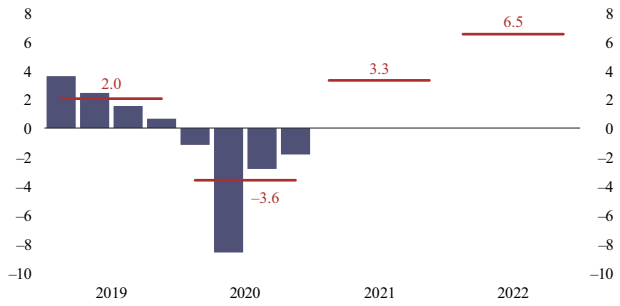

2021. gada pirmajos divos mēnešos patēriņa cenu dinamika salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu saglabājās negatīva. Tomēr februāris, visticamāk, bija pēdējais mēnesis tuvākajā laikā, kurā tika novērota patēriņa cenu deflācija. Prognozētais 2021. gada inflācijas līmenis ir 1.8% (augstāks, nekā tika prognozēts 2020. gada decembrī, – 1.1%). Prognozes paaugstināšanu galvenokārt nosaka lielākas naftas un graudaugu cenas. Pēc deflācijas 2021. gada pirmajos divos mēnešos gaidāms noturīgs inflācijas pieaugums, atsevišķos mēnešos gada inflācijai sasniedzot 3%. Patēriņa cenas balstīs arī pakalpojumu sadārdzinājums atliktā pieprasījuma un izmaksu pieauguma dēļ. Tiek prognozēts, ka 2022. gadā inflācija sasniegs 2.2%.

IKP un inflācijas prognožu riski īstermiņā ir lejupvērsti un saistīti galvenokārt ar pandēmijas apkarošanas iespējām. Ja vakcinācijas gaita būs lēnāka, nekā plānots, un

[1] Sk. *https://covid19.gov.lv/sites/default/files/2021-01/vmzin_p_050121_covid_vak.pdf.*

kavēsies koronavīrusa, t.sk. tā mutāciju izplatīšanās apkarošana, ekonomiskās aktivitātes atjaunošanās būs lēnāka un atliktā patēriņa ietekme uz pakalpojumu cenu pieaugumu var būt mazāka, nekā prognozēts. Tomēr vidējā termiņā riski ir augšupvērsti un straujāks globālā pieprasījuma kāpums apjomīgo fiskālās stimulēšanas pasākumu ietekmē var dot papildu impulsu arī Latvijas ekonomiskajai izaugsmei. Pārtikas cenu pieaugums lielāka pasaules pieprasījuma dēļ un rūpniecības preču cenu kāpums ierobežota piedāvājuma dēļ var pārsniegt gaidīto.

32. attēls

SPCI
(gada pārmaiņas; %; 2021. un 2022. gads – Latvijas Bankas prognoze)

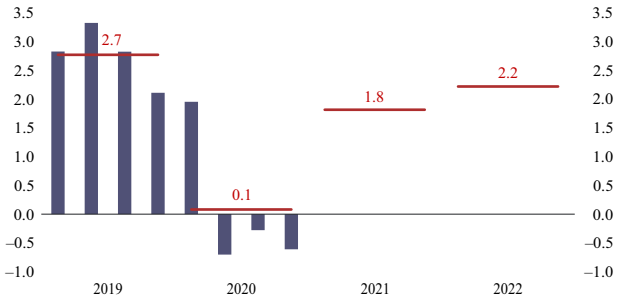

Tabula

MAKROEKONOMISKIE RĀDĪTĀJI: FAKTISKIE DATI UN LATVIJAS BANKAS PROGNOZES (P)

	2020	2021 (P)	2022 (P)	2023 (P)
Ekonomiskā aktivitāte (gada pārmaiņas; %; salīdzināmajās cenās; sezonāli izlīdzināti dati)				
IKP	–3.6	3.3	6.5	3.6
Privātais patēriņš	–9.9	10.5	10.3	4.0
Valdības patēriņš	2.6	16.7	–6.5	1.3
Investīcijas	0.0	4.9	6.5	4.1
Eksports	–2.7	6.2	4.3	3.1
Imports	–3.2	11.8	3.4	2.8
SPCI inflācija (gada pārmaiņas; %)				
Inflācija	0.1	1.8	2.2	1.8
Pamatinflācija (neietverot pārtikas un enerģijas cenas)	0.9	1.0	1.5	2.1
Darba tirgus				
Bezdarbs (% no ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita)	8.1	8.3	7.3	7.0
Nominālā bruto alga (gada pārmaiņas; %)	6.2	6.9	5.7	5.4
Ārējais sektors				
Tekošā konta bilance (% no IKP)	3.0	–0.3	–0.6	–0.8
Valdības finanses (% no IKP)				
Vispārējās valdības parāds	44.7 (P)	48.6	46.7	45.1
Budžeta pārpalikums/deficīts	–5.3 (P)	–7.7	–1.2	–0.2

7. Scenāriju analīze

7.1. Valsts finansiālais atbalsts Covid-19 pandēmijas otrā viļņa laikā un tā ietekme uz tautsaimniecību

Sagatavoja Monetārās politikas pārvaldes ekonomiste Linda Oliņa un pētnieks Andrejs Zlobins.

Motivācija

2020. gada rudenī Latvijā palielinājās Covid-19 izplatība, uzrādot augstus saslimstības rādītājus, un tās apturēšanai valstī tika noteikti ierobežojumi, kas ne tikai ietekmē iedzīvotāju ikdienu, bet arī samazina ekonomisko aktivitāti. Tas nozīmē, ka iedzīvotāji un uzņēmēji saskaras ar dažādām nopietnām problēmām, t.sk. ar pilnīgu vai daļēju uzņēmumu darbības apturēšanu. Šajā situācijā valsts finansiālajam atbalstam Covid-19 krīzes pārvarēšanai var būt nozīmīga loma iedzīvotāju un uzņēmējiem ienākumu un uzņēmumu darbības saglabāšanā.

Latvijas Bankas vērtējumā valsts finansiālais atbalsts Covid-19 otrā viļņa izraisītās krīzes mazināšanai kopš 2020. gada 4. ceturkšņa varētu nedaudz pārsniegt 3.0 mljrd. eiro[1] jeb 10.3% no 2020. gada IKP (stāvoklis 2021. gada 10. martā; sk. 33. att.). No tā neliela daļa – nepilni 200 milj. eiro jeb 0.7% no IKP – jau tika izmaksāta 2020. gada nogalē.

33. attēls

ATBALSTA PASĀKUMU APJOMS COVID-19 PANDĒMIJAS OTRĀ VIĻŅA LAIKĀ 2020. GADĀ UN PROGNOZĒTAIS ATBALSTS 2021. GADĀ
(% no 2020. gada IKP)

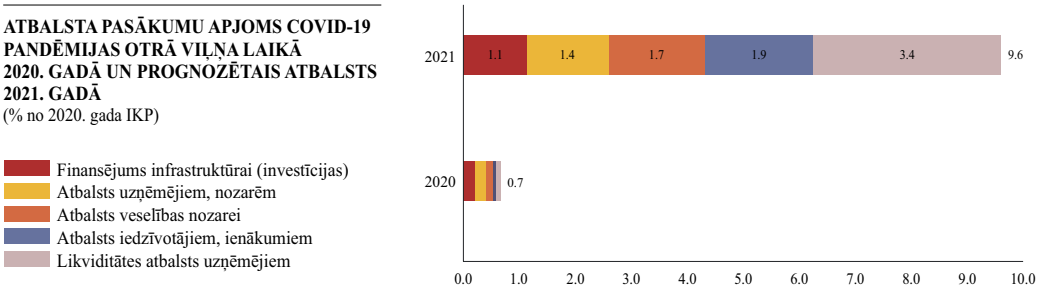

Piezīme: Atsevišķi atbalsta pasākumi darbojas kopš Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes sākuma, un to spēkā esamība ir pagarināta arī pandēmijas otrā viļņa atbalsta pasākumu laikā. Tie ietver iespējamu nodokļu samaksas termiņa pagarināšanu, valdības investīcijas infrastruktūrā gan veselības nozarē, gan pašvaldību investīciju projektos palielinātā aizņemšanās limita ietvaros. Kopš pērnā gada pavasara uzņēmējiem pieejamais atbalsts finanšu instrumentu veidā joprojām ir spēkā.

Valsts atbalsta pasākumus iespējams sagrupēt piecos virzienos:

– Pirmais virziens vērsts uz iedzīvotāju ienākumu saglabāšanu, un tajā nozīmīgākais atbalsts gaidāms dīkstāves vai daļējas dīkstāves gadījumā, vienreizēju pabalstu (500 eiro atbalsts par katru bērnu un 200 eiro pabalsts pensionāriem un citām mērķgrupām) un citu sociālo pabalstu veidā, kā arī kā piemaksas veselības, labklājības un iekšlietu sektora darbiniekiem.

– Otrais virziens ir atbalsts uzņēmējiem un nozarēm grantu veidā apgrozāmo līdzekļu plūsmas nodrošināšanai, t.sk. lauksaimniekiem, zivsaimniekiem un pārtikas ražošanas uzņēmumiem, kā arī tūrisma, kultūras, sabiedriskā transporta nozarei un sabiedrības veselības stiprināšanai.

– Trešais virziens varētu tikt iekļauts tautsaimniecības nozaru atbalstā, tomēr tas tiek izdalīts atsevišķi lielā finansējuma apjoma dēļ, un tas ir finansējums veselības nozares kapacitātes stiprināšanai – gan aprīkojuma un medikamentu iegādei, gan testēšanas un vakcinācijas nodrošināšanai.

– Ceturtais virziens ir papildu finansējums valdības investīciju projektu īstenošanai ar

[1] Aprēķins ietver AS "Attīstības finanšu institūcija Altum" pieejamos finanšu instrumentus garantiju veidā.

līdzekļu novirzīšanu autoceļu sakārtošanai, veselības nozares infrastruktūrai, kultūras un sabiedrisko ēku projektiem.

– Piektais atbalsta pasākumu virziens ir saistīts ar atbalstu uzņēmējiem likviditātes nodrošināšanai finanšu instrumentu veidā, ko nodrošina AS "Attīstības finanšu institūcija Altum" atbalsta programmas. Uzņēmējiem joprojām ir arī iespēja pagarināt nodokļu samaksas termiņu līdz trim gadiem.

Valsts izmaksātais atbalsts nonāk iedzīvotāju un uzņēmumu rīcībā un tālāk, norēķinoties par precēm un pakalpojumiem, tiek iepludināts tautsaimniecībā. Latvijas Banka novērtējusi valsts finansiālā atbalsta iespējamo ietekmi uz Latvijas tautsaimniecību, izmantojot Latvijas DSGE modeli, kas papildināts ar detalizētu fiskālā sektora modelēšanu[1].

Simulācijas apraksts

Simulācijā fiskālā atbalsta pasākumi sadalīti četrās grupās[2]: atbalsts iedzīvotājiem, atbalsts uzņēmumiem, finansējums infrastruktūrai un finansējums veselības nozares kapacitātes stiprināšanai. Attiecīgi simulācijā iekļautais kopējais atbalsta apjoms ir mazāks par tautsaimniecības atbalstam plānoto, un 2020. gadā tas bija 0.6% no IKP, bet 2021. gadā prognozēts 7% no IKP apmērā. Atbalsts iedzīvotajiem simulēts kā valdības transferti mājsaimniecībām, savukārt uzņēmējiem – kā subsīdija, jo lielu daļu no atbalsta uzņēmumiem veido granti apgrozāmajiem līdzekļiem, valstij būtībā sedzot daļu no ražošanas izmaksām. Finansējums infrastruktūrai modelēts kā valdības investīcijas, bet līdzekļi veselības nozares kapacitātes stiprināšanai – daļēji kā valdības patēriņš un daļēji kā investīcijas, ņemot vērā pasākumu ietekmes būtību.

34. attēls

ATBALSTA PASĀKUMU KUMULATĪVĀ IETEKME UZ IKP
(novirze; %)

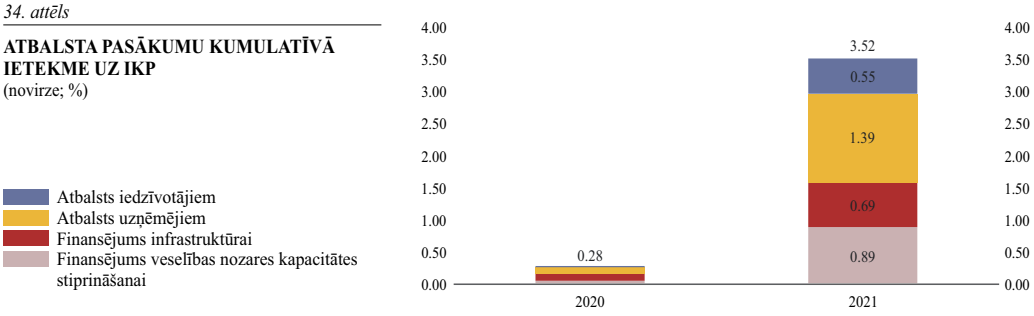

34. attēlā redzamie simulācijas rezultāti liecina, ka 2021. gadā valdības atbalsta pasākumi palielinās Latvijas reālo IKP par 3.5%, un lielāko devumu (aptuveni 40%) sniegs uzņēmumiem nodrošinātais atbalsts. Uzņēmumiem sniegtais atbalsts, t.sk. apgrozāmajiem līdzekļiem paredzēto grantu veidā, sedz daļu no kārtējiem izdevumiem un ļauj turpināt uzņēmumu saimniecisko darbību. Tas savukārt ļauj saglabāt nodarbinātību un patēriņu.

Valdības ieguldījumi infrastruktūrā un veselības nozarē palielina kopējo investīciju apjomu un tādējādi tautsaimniecības produktivitāti, savukārt atbalsts iedzīvotājiem uztur patēriņu. Valdības investīciju un transfertu ietekmes apjomu zināmā mērā mazina importa daļa valdības investīcijās un mājsaimniecību patēriņa grozā.

Salīdzinot valdības atbalsta pasākumu ietekmi uz Latvijas IKP 3.5% apmērā ar izlaides starpību 2021. gadā (pēc Latvijas Bankas aprēķiniem aptuveni –3% no potenciālās izlaides), fiskālā stimula apjoms vērtējams kā samērīgs un palīdzēs tautsaimniecībai ātrāk atgriezties pie pilnas nodarbinātības un citu ražošanas resursu noslodzes.

[1] Bušs, G., Grüning, P. *Fiscal DSGE Model for Latvia*. Latvijas Banka Working Paper No. 5/2020.
[2] Simulācijā netiek ietverts likviditātes atbalsts uzņēmējiem garantiju veidā, jo ar to tautsaimniecībā netiek iepludināti jauni līdzekļi, bet tas kalpo kā papildu nodrošinājums.

Secinājumi

Valsts finansiālais atbalsts krīzes situācijā ir svarīgs faktors uzņēmumu darbības un iedzīvotāju ienākumu saglabāšanā. Ņemot vērā atbalsta pasākumu novērtējumu, simulācijas rezultāti kopumā liecina par nozīmīgu ietekmi 2021. gada tautsaimniecības izaugsmes uzturēšanā, palielinot Latvijas IKP par 3.5%. Kopumā valdības atbalsta pasākumu struktūra ir visai plaša, sniedzot atbalstu dažādām sabiedrības grupām. Pozitīvi vērtējama arī pastiprinātas uzmanības pievēršana instrumentiem uzņēmumu darbības saglabāšanai, kas ļauj uzturēt nodarbinātību un mājsaimniecību ienākumus, tādējādi netieši sniedzot atbalstu arī darba ņēmējiem. Atbalsts uzņēmumiem ir svarīgs arī nākotnes izaugsmes nodrošināšanā, jo palīdz izvairīties no masveida bankrotu viļņa, saglabājot ražošanas jaudas piedāvājuma pusē. Arī no izlaides starpības viedokļa valdības atbalsta apjoms uzskatāms par samērīgu.

7.2. Palīdzība mājsaimniecībām ar bērniem krīzes apstākļos

Sagatavoja Monetārās politikas pārvaldes ekonomisti Ludmila Fadejeva un Kārlis Vilerts.

Motivācija

Covid-19 pandēmija un ar to saistītie ierobežojumi nav gājuši secen teju nevienai Latvijas mājsaimniecībai. Pandēmijas dēļ ir zaudētas darbvietas, atliktas investīcijas un vismaz īstermiņā mainījies iedzīvotāju ikdienas ritms. Īpaši tas varētu būt attiecināms uz mājsaimniecībām ar bērniem, kurām jāpielāgojas attālināto mācību vajadzībām, kas bieži vien prasa papildu izdevumus. Tāpēc, lai mazinātu pandēmijas negatīvo ietekmi, 2021. gada martā valsts izmaksāja vienreizēju atbalstu vecākiem – 500 eiro par katru bērnu.

Lai gan papildu izdevumi, visticamāk, radušies teju katrai mājsaimniecībai ar bērniem, ģimeņu ienākumu līmenis un spēja veikt papildu tēriņus būtiski atšķīrās. EU-SILC apsekojuma dati liecina, ka mājsaimniecības ar bērniem lielākoties koncentrējas ienākumu sadalījuma vidū un turīgākajā daļā (35. att.). Tāpēc var rasties jautājums, vai 500 eiro atbalsts par katru nepilngadīgo personu ir pietiekami mērķtiecīgs un vai nebūtu apsverami citi varianti finansiālā atbalsta sniegšanai.

35. attēls

MĀJSAIMNIECĪBU AR BĒRNIEM LĪDZ 18 GADIEM ĪPATSVARS DAŽĀDĀS IENĀKUMU SADALĪJUMA DECILĒS
(% no visām mājsaimniecībām)

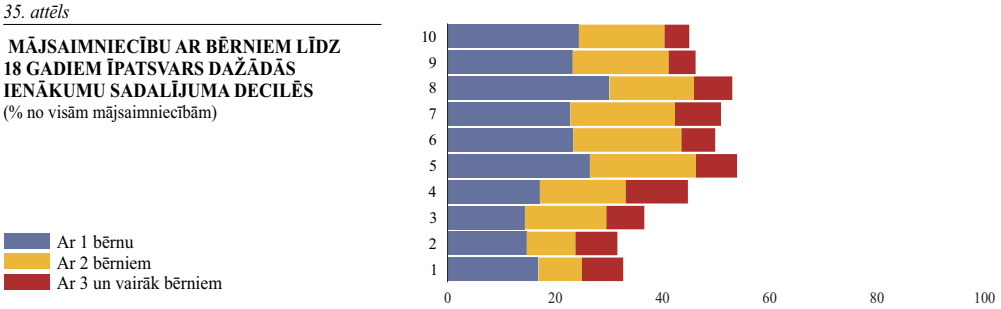

Piezīme: 1. decile – 10% mājsaimniecību ar zemākajiem ienākumiem, 10. decile – 10% mājsaimniecību ar augstākajiem ienākumiem.

Latvijas Banka, izmantojot EUROMOD mikrosimulāciju modeli,[1] ir novērtējusi, kā 500 eiro atbalsts ietekmētu rīcībā esošos ienākumus dažādās Latvijas mājsaimniecībās. Aplūkoti vairāki alternatīvi risinājumi, kā sniegt mērķtiecīgāku atbalstu mājsaimniecībām ar bērniem, kuru rīcībā esošie ienākumi ir caurmērā zemāki.

Simulācijas apraksts

Atbilstoši Ministru kabineta apstiprinātā atbalsta izmaksu apjomam (180 milj. eiro) analizēti vairāki alternatīvi finansiālā atbalsta varianti:

[1] EUROMOD ir Eiropas nodokļu un pabalstu mikrosimulācijas modelis, ko veido un uztur Sociālo un ekonomisko pētījumu institūts (*Institute for Social and Economic Research* (ISER, *University of Essex*)) sadarbībā ar nacionālajām ekspertu grupām. Latvijas nacionālā ekspertu grupa ir BICEPS. *https://www.EURmod.ac.uk/about/country-by-country/latvia.*

– 1. scenārijs: 500 eiro atbalsts par katru bērnu;

– 2. scenārijs: 720 eiro atbalsts par katru bērnu mājsaimniecībām, kuru rīcībā esošie ienākumi uz vienu ekvivalento patērētāju mājsaimniecībā nepārsniedz 1000 eiro[1] jeb 150% no ekvivalentās rīcībā esošo ienākumu mediānas 2019. gadā;

– 3. scenārijs: 450 eiro par katru bērnu mājsaimniecībām ar vienu vai diviem bērniem un 680 eiro par katru bērnu mājsaimniecībām ar trim vai vairāk bērniem.

Novērtējumos vērtēta ietekme uz mājsaimniecību ekvivalentajiem rīcībā esošajiem ienākumiem dažādās ienākumu sadalījuma decilēs.

Modeļa simulācija

Iegūtie rezultāti liecina, ka 500 eiro atbalsta izmaksa vislielāko ietekmi rada mājsaimniecībām ar bērniem zemu ienākumu galā (36. att.; 1. scenārijs): 10% trūcīgāko mājsaimniecību (1. decile) atbalsts palielina gada rīcībā esošos ienākumus par aptuveni 10%. Savukārt ietekme uz 10% turīgāko mājsaimniecību rīcībā esošajiem ienākumiem ir aptuveni 1.5%. Tādējādi, lai gan relatīvā izteiksmē vislielākais atbalsts ir tieši mājsaimniecībām ar zemiem ienākumiem, tas tiek sniegts arī pašiem turīgākajiem. Turklāt, ņemot vērā to, ka mājsaimniecības ar bērniem lielākoties ir ar vidēji augstiem ienākumiem, absolūtā izteiksmē lielākā atbalsta daļa tiks izmaksāta mājsaimniecībām ar vidējiem vai augstiem ienākumiem (37. att.).

36. attēls

PĀRMAIŅAS GADA RĪCĪBĀ ESOŠAJOS IENĀKUMOS MĀJSAIMNIECĪBĀM AR BĒRNIEM DAŽĀDĀS IENĀKUMU SADALĪJUMA DECILĒS
(%)

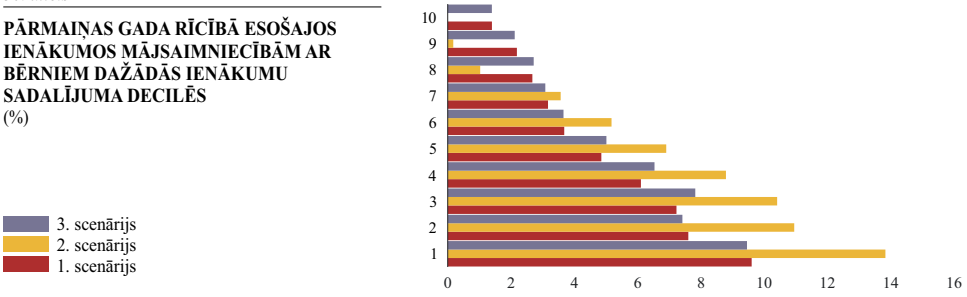

Piezīme: 1. decile – 10% mājsaimniecību ar zemākajiem ienākumiem, 10. decile – 10% mājsaimniecību ar augstākajiem ienākumiem.

37. attēls

KOPĒJĀ FINANSIĀLĀ ATBALSTA SADALĪJUMS DAŽĀDĀS IENĀKUMU DECILĒS
(summā scenārija ietvaros 100%; %)

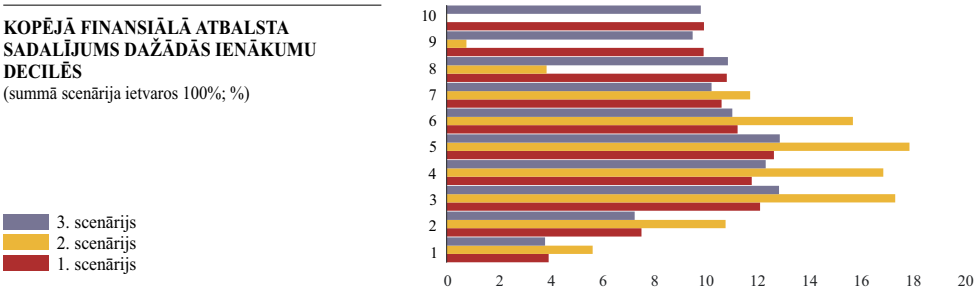

Piezīme: 1. decile – 10% mājsaimniecību ar zemākajiem ienākumiem, 10. decile – 10% mājsaimniecību ar augstākajiem ienākumiem.

Atbalstu ir iespējams padarīt mērķtiecīgāku, izmaksājot to tikai tām mājsaimniecībām, kuru rīcībā esošie ienākumi vienam ekvivalentajam patērētājam ir zemāki par 1000 eiro jeb 150% no mediānas (2. scenārijs). Šajā scenārijā rīcībā esošie ienākumi mājsaimniecībām zemāko ienākumu galā pieaug pat par 14%, bet turīgākajām mājsaimniecībām finansiālais atbalsts netiek sniegts. Lai gan šāds atbalsts ir mērķtiecīgāks (gandrīz viss atbalsts tiek sniegts mājsaimniecībām ar zemiem un vidējiem ienākumiem), tam ir arī zināmi trūkumi. Pirmkārt, tas ir sarežģīti administrējams, jo informācija par mājsaimniecību ienākumiem

[1] Ekvivalento patērētāju skaitu mājsaimniecībā nosaka pirmajam pieaugušajam izmantojot svaru 1, visiem pārējiem pieaugušajiem – 0.5 un bērniem – 0.3.

valsts iestādēm ir pieejama ar zināmu laika nobīdi. Otrkārt, krīzes situācija radījusi papildu izdevumus praktiski visām mājsaimniecībām ar bērniem, tāpēc atbalsta ierobežošana var nebūt sakritīga ar atbalsta mērķi.

3. scenārijā lielāks atbalsts tiek sniegts daudzbērnu mājsaimniecībām, izmaksājot 450 eiro atbalstu par katru bērnu mājsaimniecībām ar vienu vai diviem bērniem, un 680 eiro atbalstu par katru bērnu mājsaimniecībām ar trim un vairāk bērniem. Šajā scenārijā ietekme uz rīcībā esošajiem ienākumiem dažādās ienākumu sadalījuma decilēs ir līdzīga kā 500 eiro atbalsta gadījumā, tomēr šādai atbalsta formai ir zināmas priekšrocības. Īstenojot šo scenāriju, vidējie rīcībā esošie ienākumi mājsaimniecībām ar trim un vairāk bērniem būtu pieauguši straujāk nekā citu scenāriju gadījumā. Daudzbērnu ģimenēm varētu būt nepieciešams lielāks atbalsts, jo šo mājsaimniecību spēja veikt papildu izdevumus kopumā ir ierobežotāka nekā citiem. Latvijas mājsaimniecību finanšu un patēriņa apsekojuma dati par 2017. gadu liecina, ka vidējais uzkrājumu līmenis mājsaimniecībām ar trim un vairāk bērniem bija daudz mazāks nekā tajās mājsaimniecībās, kurās ir viens vai divi bērni, vai tajās, kurās bērnu nav (38. att.).

38. attēls

NOGULDĪJUMU MEDIĀNA DAŽĀDIEM MĀJSAIMNIECĪBU VEIDIEM
(2017. gadā; eiro)

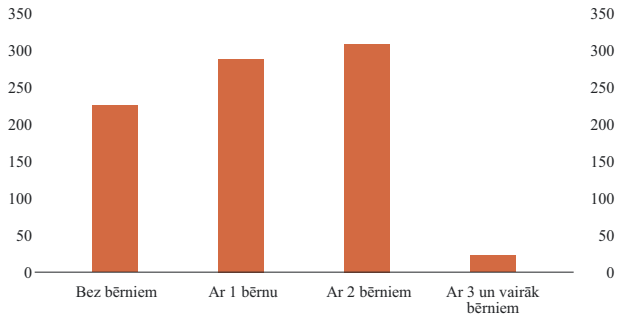

Secinājumi

Kopumā secināms, ka relatīvā izteiksmē lielākie ieguvēji no 500 eiro atbalsta maksājuma par katru bērnu būs mājsaimniecības ar samērā zemiem ienākumiem, kurām tas būtiski palielinās rīcībā esošos ienākumus un tādējādi palīdzēs segt pandēmijas radītās izmaksas. Tomēr mājsaimniecību struktūras dēļ vienāds atbalsts visiem nozīmē arī to, ka lielākā daļa finansiālā atbalsta nonāks mājsaimniecībās ar vidējiem un augstiem ienākumiem.

Raugoties uz alternatīvām, jāsecina, ka pastāv risinājumi, kā sniegt vēl mērķtiecīgāku atbalstu mājsaimniecībām ar bērniem, kurām ir zemi ienākumi, tomēr tie varētu būt visai sarežģīti administrējami.

Meklējot alternatīvas viegli administrējamo risinājumu klāstā, izceļams būtu lielāks atbalsts daudzbērnu mājsaimniecībām. Lai gan arī šajā gadījumā liela atbalsta daļa nonāktu pie samērā turīgām mājsaimniecībām, lielāka atbalsta sniegšanai daudzbērnu mājsaimniecībām varētu dot priekšroku, ņemot vērā, ka to finansiālā gatavība krīzei ir caurmērā zemāka nekā citiem.

Papildinformācija

Vispārējās piezīmes

Izdevuma "Makroekonomisko Norišu Pārskats" (2021. gada marts, Nr. 32) sagatavošanā izmantota līdz 2021. gada 26. martam pieejamā informācija. Prognozes sagatavotas, izmantojot līdz 2021. gada 16. martam pieejamo informāciju, atsevišķiem tehniskajiem pieņēmumiem – līdz 17. februārim pieejamo informāciju.

Izdevumā "Makroekonomisko Norišu Pārskats" (2021. gada marts, Nr. 32) izmantota CSP, ECB, Valsts kases, AS "Nasdaq Riga", *Euribor-EBF* un Latvijas Bankas informācija.

Grafiskos attēlus sagatavojot, izmantota EK (1., 2., 20., 21., 27. un 35.–37. att.), *Bloomberg* (3.–5., 14. un 26. att.), *Refinitiv* (6. att.), Latvijas Bankas (3., 7.–12. un 25.–38. att.), CSP (7., 15.–20., 22.–25., 28.–32. un 38. att.), Valsts kases (13. att.) un NVA (23. att.) informācija.

Sākot ar 2019. gada decembra izdevumu, statistiskās informācijas tabulas sagatavojot, izmantota tikai Latvijas Bankas informācija.

Dažos gadījumos skaitļu noapaļošanas rezultātā komponentu summa atšķiras no kopsummas.

FOB cena ir preces cena, kuru veido preces vērtība, ieskaitot transporta un apdrošināšanas izmaksas līdz eksportētājvalsts robežai.

CIF cena ir preces cena, kuru veido preces vērtība, ieskaitot transporta un apdrošināšanas izmaksas līdz importētājvalsts robežai.

Tabulās apzīmējums "–" nozīmē, ka attiecīgajā periodā nav darījumu, un apzīmējums "x" – dati nav pieejami, rādītājus nav iespējams aprēķināt vai respondentu skaits ir nepietiekams datu publiskošanai.

Nauda un banku darbība

Monetāro rādītāju aprēķinā tiek iekļauti Latvijas Bankas bilances dati un pārējo MFI bilanču pārskatu informācija, kas tiek sagatavota saskaņā ar Latvijas Bankas noteikto metodoloģiju (sk. Latvijas Bankas 2014. gada 16. maija noteikumus Nr. 132 "Monetāro finanšu iestāžu "Mēneša bilances pārskata" sagatavošanas noteikumi").

Izdevumā izmantoti šādi termini.

MFI – finanšu sabiedrības, kas veido naudas emisijas sektoru. Latvijā MFI ir Latvijas Banka, kredītiestādes u.c. MFI saskaņā ar Latvijas Bankas sagatavoto "Latvijas Republikas monetāro finanšu iestāžu sarakstu". ES MFI ietver ECB, eiro zonas valstu centrālās bankas, kredītiestādes un citas MFI (naudas tirgus fondus) saskaņā ar ECB publicēto MFI sarakstu.

Ne-MFI – vienības, kuras nav MFI.

Finanšu iestādes – citi finanšu starpnieki, izņemot apdrošināšanas sabiedrības un pensiju fondus (CFS), finanšu palīgsabiedrības, apdrošināšanas sabiedrības un pensiju fondi.

CFS – finanšu sabiedrības, kuras iesaistītas galvenokārt finanšu starpniecībā, uzņemoties tādas saistības, kas nav valūta, noguldījumi un noguldījumu aizstājēji no klientiem, kas nav MFI, vai apdrošināšanas tehniskās rezerves. CFS ir kreditēšanā iesaistītās sabiedrības (piemēram, finanšu līzinga sabiedrības, faktūrkreditēšanas sabiedrības, eksporta vai importa finansēšanas sabiedrības), ieguldījumu fondi, ieguldījumu brokeru sabiedrības, finanšu instrumentsabiedrības *(financial vehicle corporations)*, finanšu pārvaldītājsabiedrības, riska kapitāla sabiedrības *(venture capital corporations)*. CFS datos tiek iekļauti arī finanšu palīgsabiedrību dati.

Finanšu palīgsabiedrības – finanšu sabiedrības, kuras iesaistītas galvenokārt finanšu palīgdarbībās, t.i., darbībās, kuras cieši saistītas ar finanšu starpniecību, bet nav finanšu

starpniecība, piemēram, ieguldījumu brokeri, kas neveic finanšu starpniecības pakalpojumus savā vārdā, sabiedrības, kas nodrošina finanšu tirgu infrastruktūru, finanšu institūciju un finanšu tirgu centrālās uzraudzības iestādes, ja tās ir atsevišķas institucionālas vienības. Latvijā par finanšu palīgsabiedrību uzskatāma arī FKTK un AS "Nasdaq Riga". Finanšu palīgsabiedrību dati tiek iekļauti CFS datos.

Nefinanšu sabiedrības – saimnieciskās vienības, kuras veic preču ražošanu vai sniedz nefinansiālus pakalpojumus nolūkā gūt peļņu vai citus augļus.

Mājsaimniecības – fiziskās personas vai fizisko personu grupas, kuru pamatdarbība ir patēriņš un kuras ražo preces un pakalpojumus vienīgi pašu patēriņam, kā arī mājsaimniecības apkalpojošās bezpeļņas organizācijas. Latvijā mājsaimniecību sektorā iekļaujami arī individuālā darba veicēji, ja viņi nav reģistrējuši savu darbību Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra komercreģistrā.

Neakciju vērtspapīru turējumi – finanšu aktīvi, kuri ir uzrādītāja instrumenti, parasti ir apgrozāmi, tos tirgo otrreizējos tirgos vai par tiem tirgū var saņemt atlīdzību un kuri negarantē to turētājam nekādas īpašuma tiesības uz institucionālo vienību, kas šos finanšu aktīvus emitējusi.

Saskaņā ar ECB metodoloģiju tiek publicēta šāda informācija:

1) MFI (izņemot Latvijas Banku) kopsavilkuma bilance, t.i., Latvijas MFI, izņemot Latvijas Banku, saskaņoto bilanču summa (3. tabula);

2) monetārie rādītāji un papildu rādītāji (2. tabula), kas atspoguļo Latvijas devumu eiro zonas M3 un atbilstošajos bilances posteņos. Tie iegūti no MFI konsolidētās bilances. Tiek aprēķināts un publicēts Latvijas devums šādos monetārajos rādītājos:
– visās valūtās MFI uz nakti veiktajos noguldījumos;
– visās valūtās veiktajos noguldījumos ar brīdinājuma termiņu par izņemšanu līdz 3 mēnešiem ieskaitot (īstermiņa krājnoguldījumos), kā arī visās valūtās veiktajos noguldījumos MFI ar noteikto termiņu līdz 2 gadiem ieskaitot (īstermiņa termiņnoguldījumos);
– *repo* darījumos, MFI emitētajos parāda vērtspapīros ar termiņu līdz 2 gadiem ieskaitot un naudas tirgus fondu akcijās un daļās.
Tiek publicēti arī Latvijas Bankas monetārie rādītāji (1. tabula), kas ietver nacionālo devumu eiro zonas naudas bāzē un atbilstošos bilances posteņus.

Ievērojot to, ka Latvijas Banka apkopo plašāku informāciju, papildus tiek publicēta:

1) MFI (izņemot Latvijas Banku) atsevišķas mēneša bilances pārskata pozīcijas valstu grupu dalījumā (4. tabula);

2) Latvijas finanšu iestāžu, nefinanšu sabiedrību un mājsaimniecību noguldījumu MFI (izņemot Latvijas Banku) termiņstruktūru un noguldījumu veidus, t.sk. *repo* darījumus, raksturojošā informācija (5. un 6.abc tabula), kā arī valdības un nerezidentu noguldījumus raksturojošā informācija (6.d tabula);

3) MFI (izņemot Latvijas Banku) Latvijas finanšu iestādēm, nefinanšu sabiedrībām un mājsaimniecībām izsniegto kredītu termiņstruktūru un kredītu veidus raksturojošā informācija (7., 8.ab un 9. tabula), kā arī valdības un nerezidentu kredītus raksturojošā informācija (8.c tabula);

4) MFI (izņemot Latvijas Banku) vērtspapīru turējumus raksturojošā informācija (10. tabula).

Procentu likmes

Procentu likmju aprēķinā tiek iekļauta MFI pārskatu informācija, kas tiek sagatavota saskaņā

ar Latvijas Bankas 2014. gada 16. maija noteikumiem Nr. 133 "Monetāro finanšu iestāžu procentu likmju pārskatu sagatavošanas noteikumi". Izmantojot šajos noteikumos ietverto metodoloģiju, Latvijas Republikā reģistrētajām kredītiestādēm, ārvalstu kredītiestāžu filiālēm un atsevišķām krājaizdevu sabiedrībām jāsniedz informācija par noguldījumu un kredītu procentu likmēm, kas tiek piemērotas darījumos ar rezidentu nefinanšu sabiedrībām un mājsaimniecībām.

Tiek apkopota Latvijas Republikā reģistrēto kredītiestāžu, ārvalstu kredītiestāžu filiāļu un krājaizdevu sabiedrību sniegtā informācija par noguldījumu un kredītu procentu likmēm, kas tiek piemērotas darījumos ar nefinanšu sabiedrībām un mājsaimniecībām (11.ab tabula). Procentu likmju statistika tiek apkopota par jaunajiem darījumiem un darījumu atlikumiem. Visas procentu likmju statistikā ietvertās likmes ir vidējās svērtās procentu likmes. Procentu likmju statistikas sagatavošanā kredītiestādes izmanto nolīgto gada likmi (*annualised agreed rate*; AAR) vai šauri definēto efektīvo likmi (*narrowly defined effective rate*; NDER) un efektīvo gada izmaksu procentu likmi (*annual percentage rate of charge*; APRC). AAR vai NDER likmes aprēķins kredītiestādēm jāizvēlas, pamatojoties uz līguma nosacījumiem. NDER var aprēķināt jebkuram noguldījumam vai aizdevumam. Kredītiem mājsaimniecībām mājokļa iegādei un patēriņa kredītiem papildus AAR vai NDER uzrādīta arī APRC.

Noguldījumu uz nakti un noguldījumu ar brīdinājuma termiņu par izņemšanu jauno darījumu un atlikumu procentu likmes sakrīt.

No jauna izsniegto kredītu procentu likmes tiek atspoguļotas saskaņā ar līgumā noteikto procentu likmes darbības sākotnējo periodu. Savukārt norēķinu konta debeta atlikuma *(overdraft)* procentu likmes tiek uzrādītas šā kredīta atlikumam.

Atspoguļojot mājsaimniecībām izsniegto patēriņa un pārējo kredītu ar termiņu līdz 1 gadam un nefinanšu sabiedrībām izsniegto kredītu ar termiņu līdz 1 gadam procentu likmes, tiek ietvertas norēķinu konta debeta atlikuma procentu likmes.

Kredītu procentu likmes iekšzemes starpbanku tirgū (13. tabula) tiek atspoguļotas kā vidējās svērtās jauno darījumu procentu likmes, apkopojot kredītiestāžu iesniegto informāciju, kas sagatavota atbilstoši Latvijas Bankas metodoloģijai (sk. Latvijas Bankas 2013. gada 16. maija noteikumus Nr. 102 ""Naudas tirgus darījumu pārskata" sagatavošanas noteikumi").

Valūtas darījumi un valūtu kursi

Ārvalstu valūtas pirkšanas un pārdošanas darījumus raksturojošā informācija tiek apkopota, izmantojot Latvijas Bankas metodoloģiju (sk. Latvijas Bankas 2009. gada 13. maija noteikumus Nr. 36 "Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas noteikumi" un Latvijas Bankas 2013. gada 16. maija noteikumus Nr. 101 "Ārvalstu valūtu pirkšanas un pārdošanas pārskatu sagatavošanas noteikumi"). Galvenie ārvalstu valūtas pirkšanas un pārdošanas darījumi (15. tabula) ietver skaidrā un bezskaidrā naudā veiktos kredītiestāžu un ārvalstu kredītiestāžu filiāļu darījumus, kas atspoguļoti darījuma veidu, darījuma partneru un darījuma valūtu dalījumā. Savukārt ārvalstu valūtu pirkšana un pārdošana bezskaidrā naudā (16. tabula) ietver bezskaidrā naudā veiktos kredītiestāžu un ārvalstu kredītiestāžu filiāļu darījumus, kas atspoguļoti nozīmīgāko valūtu dalījumā.

Vidējie svērtie ārvalstu valūtu skaidrās naudas darījumu maiņas kursi (17. tabula) apkopoti, izmantojot kredītiestāžu un ārvalstu kredītiestāžu filiāļu, kā arī valūtas maiņas iestāžu sniegto informāciju.